

ΑΡΧΕΙΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ

ΤΟΜΟΣ 19.

ΕΤΟΣ 19. (1939)

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΥΠΟ

ΠΑΝΟΥ Χ. ΠΑΜΠΟΥΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΔΙΑΒΕΣΗ

Ὁ χώρος ὡς στοιχείο μοιραῖο στή ζωὴ τῶν λαῶν. — Ἡ ἐπιπέδισις ὡς ἐπιστήμη. — Ἡ φύσις καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Α'. Ἡ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Γ ε ν ι κ ἄ. Ἡ σημασία τῆς Μεσογείου. — Καὶ ἄλλα ἱστορικά. — Κοινωνιολογικὴ ἀποψη. — Ἡ κοινότητα τῆς ζωῆς τῶν μεσογειακῶν λαῶν.

I. — Ἡ Ἑλληνικὴ Μεσόγειος.

Γεωγραφικὴ ἐνότητα τῶν χωρῶν τῆς Ἑλληνικῆς Μεσογείου. — Τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος καὶ ὁ Ἑλληνισμός. — Τὸ Ἰόνιο. — Ἄλλα μεγαλόνησα.

II. — Ἡ διασταύρωσις τῶν γεωπολιτικῶν δυναμικῶν ἐκτίσεων.

Ἡ θέση τῆς Ἑλλάδος: α) ἡ βόρεια πίεσις στὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαιῶνα, β) σκέτι ἀνατολικὴ καὶ νοτιανατολικὴ πίεσις, γ) ἡ δυτικὴ πίεσις (Ρωμαϊκὴ κατάκτησις καὶ Φραγκοκρατία). — Φάσεις καὶ ἐξήγησις τοῦ Ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ — Ἐπιμειξίσις.

III. — Ἡ ἐξελικτικὴ διαμόρφωσις τῶν Μεσογειακῶν Δυνάμεων.

Ἡ Τούρκικη κυριαρχία καὶ ἡ Μεσόγειος. — Οἱ Ἰταλικὲς πόλεις. — Ἡ ἐπικράτησις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας στὴ Μεσόγειο. — Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Μεσόγειος στὴ σύγχρονη ἐποχὴ.

Β'. Ἡ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Γ ε ν ι κ ἄ. Στεριά καὶ θάλασσα. — Παράλια καὶ ἐνδόχωρα. — Οἱ ἀρτηρίαι: Μοράβα — Ἀξιοῦ, Μοράβι — Ἐβρου. — Ἡ ὁδὸς Ἐγγατίας.

I. — Περιφέρειαι καὶ ἐνδόχωρα.

Ἡ ἀνοδὸς μας πρὸς τὰ βόρεια. — Ἡ κἀθῆδος τῶν βόρειων λαῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. — Ἐξήγησις τῆς διασπορᾶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Οἱ Σλάβοι. — Γεωγραφικὴ θέση καὶ κοινότητα σὰ πεπωμένα τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

II. — Τὰ Ἰδανικὰ μίαις Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας ἢ Ὀμοσπονδίας.

Ἡ Μεγάλῃ Ἰδέαι. — Ἡ Ἰδέαι τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Κ. Σ. Σοκόλη. — Τὸ Ἰδανικὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀμοσπονδίας τοῦ Ἴωνος Δραγοῦμη. — Κριτικὴ καὶ τῶν δύο.

Γ'. ΠΕΠΩΜΕΝΑ ΚΑΙ ΙΔΑΝΙΚΑ

Τὸ πεπωμένο μας: ἕνας ἀγῶνας καὶ μίαις ἀγωνία. Ἡ ἐντολή: Ἐνωσις ἐδαφικὴ καὶ πυροικιακὴ. — Τὸ δρᾶμα τῆς γεωγραφικῆς μας θέσεως σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση. — Γεννάδιος καὶ Γεμιστός. — Περικλῆς; Γιαννοπούλου. — Ἴων Δραγοῦμη. — Σὰν ἐπιμύθιο.

ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΗ

Ἡ ζωὴ τῶν λαῶν ξετυλίγεται μέσα στὸ χῶρο καὶ ἡ ὑπόστασή τους διαδραματίζεται μέσα στὸ χῶρο. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ σκεπτόμενος ἄνθρωπος τὶς δύο αὐτὲς κατηγορίες τῆς νόησης χρησιμοποιεῖ πάντα ὡς μέσο γιὰ τὴ γνώση τῶν ἀνεξάντλητων σὲ ποικιλία καὶ σημασία προβλημάτων, ποὺ γεννᾷ ἡ ἐξέλιξη τῶν λαῶν μέσα στὴν ἀδιάκοπη ροὴ τῶν αἰώνων. Εἰδικώτερα παρατηροῦμε ὅτι ὁ χῶρος, δηλαδὴ ἡ ἐδαφικὴ ἔκταση ὅπου ἀπλώνεται ἓνα ἔθνος, ἀποτελεῖ τὴν πιὸ θετικὴν βάση γιὰ τὴ θεώρηση τῶν ιστορικῶν πεπρωμένων καὶ τῶν ἰδανικῶν του. Γιατὶ ἂν εἶναι, σχεδόν, ἀδύνατο ν' ἀποκτήσουμε ἔξω χῶρο ὑπερρεαλιστικὴ ἀντίληψη τῶν προβλημάτων καὶ τῶν λύσεων, ποὺ προβάλλουν καὶ ἐπιβάλλουν οἱ ἐθνικὲς ἀνάγκες ἐνὸς λαοῦ σὲ μιὰν ὠρισμένην ιστορικὴν περίοδο, ἔτσι εἶναι τὸ ἴδιο ἀδύνατο ἔξω χῶρου ν' ἀποκτήσουμε μιὰ τέτοια ἀντίληψη.

Πραγματικά, εἶναι προσδιοριστικὴ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς ἐνὸς λαοῦ ἡ σημασία τῆς γῆς, ὅπου ἐκτείνεται ἡ κρατικὴ του ὑπόσταση. Ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῶν ἐθνικῶν πεπρωμένων, στοιχεῖο μοιραῖο τῆς ζωῆς ἐνὸς λαοῦ ὁ χῶρος, ὅπου ριζώνει καὶ ἀναπτύσσεται, ἀκριβῶς ὅπως γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὸ σῶμά του. Ἄν ἓνας λαὸς γεννηθῆκε σὲ στεριά ἢ σὲ θαλασσοδάρα γησιὰ, σὲ ἄγονους καὶ ἀνυδροὺς βράχους ἢ σὲ ποταμόβρεχτους κάμπους καὶ ἡλιολουσμένες, καταπράσινες πεδιάδες, ὅλα ταῦτα ἀποτελοῦν τὶς φυσικὰ προδιαθέσεις γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν παραγόντων τῆς ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Γιὰ τοῦτο εἶναι ἀλήθεια ἀδιάψευστη, πὼς τὸ μοιραῖο, τὸ πεπρωμένο γιὰ τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς εἶναι ἐν μέρει a priori δεδομένο. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν πρέπει σὲ καμμιά περίπτωση νὰ μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ ξεπεράσει τὰ ὅρια τῆς δραστηριότητος, ποὺ τοῦ θέτουν οἱ φυσικὲς προϋποθέσεις καὶ νὰ ξεσφίξει τὸν πιεστικὸ κλοιὸ του, δημιουργῶντας λεύτερα, μὲ τὴ δική του θέληση, πιὸ ἄνετους ὄρους ζωῆς καὶ δράσης, σὰ συνειδητὸς κυρίαρχος μιᾶς ἀμείλιχτης πραγματικότητος. Τὸν ἄνθρωπο δὲν πρέπει νὰ τόνε θεωροῦμε ἄβουλο θῦμα τῆς ἱστορίας, σκλάβο μιᾶς κάποιας Μοίρας ἀκατανίκητης. Γιατὶ, ὅπως διδάσκει ὁ Γεμιστός, ὁ πιὸ ζωντανὸς ἐκπρόσωπος, ἀληθινὸς πρόδρομος τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ: «Δὲν ὑπάρχει μοιραῖο γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν κυρίαρχήν του σκέψη». Ἀντίστροφη, μάλιστα, εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ὅλη τὴ δύναμη καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ καθορίζει τὸν κύκλο καὶ τὴν ἀχτίνα τῆς ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς του ἐνέργειας, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες του, τροποποιῶντας κατὰ τὸν ἓνα ἢ ἄλλο τρόπο τὸ πλαίσιο τῶν δεδομένων προϋποθέσεων, ἀρκεῖ μόνον νᾶχει ξεκαθαρισμένη γνῶση πλέρια καὶ φωτεινὴ συνείδηση τῶν φυσικῶν ὄρων τῆς ζωῆς του. Καὶ τὴν ξεκαθαρισμένην ἀντίληψη τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν, σχετικὰ μὲ τὸ χῶρο, τὴ γῆ ἐνὸς λαοῦ ὅπου θεμελιώνεται ἡ κρατικὴ του ὄντοτητα, μᾶς τὴν παρέχει εἰδικὴ ἐπιστήμη: ἡ Γεωπολιτικὴ.

Εἶναι νέα ἐπιστήμη ἡ Γεωπολιτική. Ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν γεωγραφικῶν ἐπιστημῶν καὶ συγγενεῖ στενὰ μὲ τὴν Πολιτικὴν Γεωγραφίαν, πού αὐτὴν χρησιμοποιεῖ γιὰ βάση της. Σὰν καινούργια ἐπιστήμη, ἡ Γεωπολιτικὴ εἶχε τὴ Μοῖρα κάθε νέας ἐμφάνισης στὸν κύκλο τοῦ ἐπιστητοῦ, δηλαδὴ τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς αὐτοτέλειάς της καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἔρευνας της ἀπὸ τὶς ἄλλες ὁμοειδεῖς ἐπιστήμες. Μὰ σήμερον ὕστερον ἀπὸ ἀγῶνες σοβαροῦς, ὅπου πρωτοστάτησαν ἐπιστήμονες μεγάλης ὀλκῆς, ἡ Γεωπολιτικὴ ἀπόκτησε μέσα στὸ Πάνθεο τῆς Γνώσης τὴ θέση πού τῆς ἀξίζε δίκαιωματικά, ξεκαθάρισε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἔρευνας της καὶ χάραξε σταθερὰ τὰ σύνορα πού τήνε ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς ἄλλες συγγενικὰς ἐπιστήμες, καὶ ἰδίως τὴν Πολιτικὴν Γεωγραφίαν. Καὶ ἔτσι πᾶ ἔγινε κοινὸν κτήμα τῆς ἐπιστήμης ὅτι, ἂν ἡ Πολιτικὴ Γεωγραφία μελετᾷ τὰ γεωμορφικὰ χαρακτηριστικά, ἂν αὐτὴ καθορίζει τὴ φυσιογνωμίαν τῆς ἑδαφικῆς ἔκτασης ἑνὸς κράτους, ἡ Γεωπολιτικὴ διαπιστώνει τὸ σύνδεσμον καὶ τὴν ἐξάρτησιν τῶν πολιτικῶν γεγονότων ἀπὸ τοὺς γεωγραφικοὺς ὄρους μιᾶς χώρας διὰ μέσου τῆς ἱστορικῆς της ἐξέλιξης.

Ἄλλὰ ὁ ζῆλος καὶ ὁ φανατισμὸς τῶν ὁπαδῶν τῆς νέας ἐπιστήμης, σκόπιμος στὴν ἀρχὴ ἐνόσω διαρκοῦσε ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ἐπικράτησίν της, ᾤδήγησε μὲ τὸν καιρὸ σὲ ὑπερβολάς, πού ἀπ' αὐτὰς πρέπει τὰ προφυλάγεται ὅποιος θέλει πραγματικὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἔτσι φτάσανε λ.χ. νὰ θεωρήσουνε τὴ Γεωπολιτικὴ εἶδος γεωμαντείας, πού μόνη αὐτὴ μποροῖ νὰ μᾶς ξεδιαλύνει τὴν τύχην ἑνὸς λαοῦ. Τὸ ὅτι, μάλιστα, μιλῆσανε γιὰ γεωψυχικὰ φαινόμενα, εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὸ μέτρο τῶν ὑπερβολῶν τους.

Ἄλλοιῶς ὅμως ἔχουνε τὰ πράγματα : Ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ στὴν πῶ πρωτόγονη διαδικίαν τῆς ἐκδήλωσιν εἶναι σύνθεσιν ὀργανικὴ, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀπειρὰς ποιικιλίας. Ἄλλοτε παρουσιάζεται σὰ συνύπαρξιν, ἀλληλεξάρτησιν καὶ ἀλληλεπίδρασιν σχετικῶν φαινομένων, καὶ ἄλλοτε πάλε σὺν ἐπιπλοκῇ ἀντιθέσεων καὶ διαφορῶν, πάντα ὅμως σὰ σύνολον ὀργανικόν. Ἀπὸ τοὺς διαφόρους παράγοντας της, ὅπως καὶ νὰ τοὺς πάρῃς, οὐσιαστικὰ ἢ μορφολογικὰ, κανένας δὲν εἶναι τόσο ἀπλὸς καὶ ξεχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους γιὰ νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ τὸνε συλλάβῃ στὴ δράσιν του σὰ μιὰν ἐνότητα ἀπόλυτη. Γιατὶ ὅλοι τους εἶναι πολυσύνθετοι καὶ συνυφαίνονται μεταξὺ τους ὀργανικὰ. Γιὰ τοῦτο ὁ ἐρευνητής, πού ἐξετάζει ἕνα θέμα, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ πέφτῃ σὲ ὑπερβολάς. Ὅσο καὶ ἂν εἶναι μεθοδολογικὰ ὑποχρεωμένος νὰ ἀπομονώσῃ τὸ θέμα πού μελετᾷ, γιὰ νὰ ἐμβαθύνῃ στὰ αἷτια καὶ τὴν οὐσίαν τῆς λειτουργίας του, ὅμως δὲν πρέπει ποτὲ νὰ χάσῃ ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ αἶσθημα τῆς ὁλότητος, γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ φτιάξῃ τὴ σύνθεσιν, πού μόνη αὐτὴ δίνει ὀλοκληρωμένη ἐξήγησιν καὶ γνώσιν τοῦ θέματος πού ἐρευνᾷ. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς θὰ πέφταμε ἔξω καὶ θὰ καταλίγαμε σὲ ἄτοκα συμπεράσματα, ἂν ὑπερτιμούσαμε τὴ σημασίαν τῶν φυσικῶν καὶ γεωγραφι-

κῶν ὄρων στὴν ἐξέλιξη τῆς ζωῆς τοῦ τόπου μας καὶ ὑποβιβάζαμε, γενικώτερα, τὴν Ἱστορία σὲ ἀπλὴ λειτουργία τῆς Γεωγραφίας. Γιατὶ μόνη ἀλήθεια εἶναι, ὅτι στὴ γεωγραφικὴ θέση μιᾶς χώρας καθῶ; καὶ στὶς ἄλλες φυσικὲς τῆς προϋποθέσεις βασιζέται μονάχα ἡ δυνατότητα, ὄχι ὁμως καὶ ἡ ἀναγκαιότητα μιᾶς ὁποιασδήποτε ἐξέλιξης. Ἄν ἦταν ἄλλοιῶς, ἔπρεπε σὲ μιὰν ὠρισμένη χώρα, προνομιακὴ ἀπὸ τὴν ἄποψη τούτη, νὰ ἀναπτύσσεται μόνο πολιτισμὸς καὶ ἡ βαρβαρότητα νὰ φυτρώνει μόνο σὲ ἄλλη χώρα, βεβαρυμένη ἀπὸ δυσμενεῖς γεωγραφικὲς καὶ φυσικὲς προδιαθέσεις. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Hegel : «Ὁ γλυκὸς οὐρανὸς τῆς Ἰωνίας ἔχει συντελέσει πολὺ στὴ χάρη τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους. Καὶ ὁμως μονάχα αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσει Ὀμήρους. Κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Τούρκων δὲν ἔχει ἀναδειχθεῖ οὔτε ἓνας ραψωδός».

Γι' αὐτὸ, σὰ μελετᾶμε τὶς γεωπολιτικὲς καὶ γεωοικονομικὲς συνθῆκες τῆς χώρας μας πρέπει νᾶμαστε χειραφετημένοι ἀπὸ κάθε ἀντίληψη γεωγραφικοῦ ντετερμινισμοῦ καὶ νὰ μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι στὴν ἐπίδραση τῆς φύσης ἀντιτάσσεται πάντα ἡ δράση καὶ ἡ ἀντίδραση τοῦ ἀνθρώπου ἐξίσου ἀποτελεσματικῇ. Πρέπει νὰ βλέπουμε στὶς σχέσεις τῆς φύσης πρὸς τὸν ἄνθρωπο, τὴ φύση ὡς ἐνεργητικὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο ὡς παθητικὸ στοιχεῖο. Γιατὶ ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ὑπάρχει μιὰ ἀλληλεπίδραση καὶ τούτης τὸ εἶδος, τὸ βαθμὸ καὶ τὴν ἔνταση καθορίζει πάντα ἡ διαφορὰ τῆς φυλῆς καὶ πῶς πολὺ ἀκόμα τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ.

Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεθολογικὴ τούτη ἐξήγηση, ποὺ νομίσαμε ἀπαραίτητη γιὰ τὴ κατανόηση τοῦ κυρίου θέματος, θὰ ἐξετάσουμε τὰ γεωπολιτικὰ ζητήματα, ποὺ γεννιοῦνται καὶ προσδιορίζονται ἀπὸ τὴ διευπλοστατὴ θέση τῆς Ἑλλάδας στὴ Μεσόγειο καὶ στὴ Βαλκανικὴ.

Α'. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Γενικὰ

Ὁ πῶς ταιριασμένος χαρακτηρισμὸς γιὰ τὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου εἶναι, ὅτι ἀποτελεῖ λίκνο καὶ τάφο πολιτισμῶν καὶ, συνάμα, ζωτικὴ ἀρτηρία ἐμπορίου, ποὺ προκάλεσε στὰ παλῆα καὶ στὰ νεώτερα χρόνια, φαίνεται δὲ μοιραῖο νὰ προκαλεῖ πάντα, συγκρούσεις οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν συμφερόντων. Ἡ Ἱστορία τῆς εἶναι Ἱστορία τῶν λιμένων τῆς, τῶν ποικιλάνυμων «ναυτικῶν δημοκρατιῶν», τῆς «Θαλασσοκρατορίας» τῆς. Ἄλλοτε στὰ νερὰ τῆς ἰδιότυπης καὶ κλειστῆς αὐτῆς θάλασσας διεξήγαγαν δεινὸν ἀνῶνα κυριαρχίας δυὸ ἀπ' τοὺς ἰδιοφυέστερους ναυτικοὺς λαοὺς τοῦ Ἄρχαιου Κόσμου: οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, ὧσπου οἱ πεντήρεις τῶν δευτέρων νικῆθηκαν σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες, γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς Μεσογείου, ναυμαχίες τῆς ἀρχαιότητος ἀπὸ τοὺς στόλους τῆς Ρώμης. Καὶ σήμερα πάλι ἡ ἡγεμονία τῆς Μεσογείου ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς εὐρωπαϊκῆς καί, ἔμμεσα, τῆς παγκόσμιας πολιτικῆς μὲ ἄλλους πρωταγωνιστές, καὶ ἄλλα, πῶς φοβερὰ μέσα πολέμου καὶ ἐπιτυχίας.

Ἡ Μεσόγειος συνδέει τρεῖς ἡπείρους. Οἱ λατινικῆς ἐκφράσεις *mare internum* καὶ *mediterraneus*, πού τὸ πολιτικὸ ἔνστιχτο τῶν Ῥωμαίων διατύπωσε, φανερῶνουν ἔντονα τὴ βαθύτερή της ὑπόσταση, τὸ ὅτι δηλαδὴ βρίσκεται στὸ κέντρο χωρῶν, δι περσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη θάλασσα δὲ χωρίζει μὰ ἐνώνει. Γιὰ τοῦτο καὶ κάνει ζωντανὴ ἐντύπωση ἡ παρομοίωση τῶν λαῶν της μὲ βατράχια, δηλαδὴ ὄργανισμοὺς ἀμφίβιους, πού ζοῦνε μέσα στὴν ἴδια θάλασσα — κλειστὴ ἀπὸ φυσικοῦ της σὰ λίμνη — ἀνήκουν σὲ διάφορες ἀκτὲς τριῶν ἡπείρων καὶ ἔχουνε στὴν πηραλιακὴ γραμμὴ τὴν ἔκφραση τῆς γεωγραφικῆς τους ἐνότητος. Γύρω ἀπὸ τὴ θάλασσα αὐτὴ, πού ἡ ἱστορία της εἶναι γραμμὴ σ' ἔθνογραφικὰ στρώματα πάνω στις ἀκτὲς της, πολιτισμοὶ φούντωνσαν καὶ σβύσανε κυκλικά, ἀλληλοεπηρραζόμενοι καὶ διαδέχοντας στὸ τέλος ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Παραπλέοντας τὰ παράλια της, οἱ λαοὶ καὶ οἱ πόλεις, πού συναντᾶμε, μᾶς πιστοποιοῦν ὄλοζώντανα τὴ μακράκινα σύρραξη ἐθνῶν, θρησκείων, φιλοσοφῶν — σύρραξη, πού ἀποτελεῖ τὰ περασμένα, τὰ τωρινὰ καὶ τὰ μελλούμενά της. Γιὰ αὐτὴ ἀκριβῶς φαίνεται νάνα ἡ Μοῖρα τῆς Μεσογείου : νὰ προκαλεῖ ἀκατάπαυστα πάλη καὶ ἀνταγωνισμό γιὰ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἐπικράτηση τῶν λαῶν πού ζοῦνε στις γραφικὲς ἀκτὲς της. Ἡ ἐμπορικὴ δραστηριότητα, πού σφύζει πάντα στὴ θάλασσα αὐτὴ δίνει τὴν ἐξήγηση καὶ τοῦ σύγχρονου ἀνταγωνισμοῦ γύρω ἀπὸ τὴν κυριαρχία της.

Οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Μεσογείου — ἀφ' ὅτου, μάλιστα, ἀνοίχτηκε ὁ πορθμὸς τοῦ Σουεῦ — μεταφέρουν ὅλα σχεδὸν τὰ προϊόντα τοῦ κόσμου. Ἔτσι ἡ θάλασσα αὐτὴ καταστάει νὰ εἶναι μιὰ συγκοινωνιακὴ γραμμὴ καὶ μιὰ κεντρικὴ ὁδὸς διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἐχοντας δὲ ὡς δεδομένο ὅτι καμμιά χώρα δὲν εἶναι αὐτάρκης, δι τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ζωὴ της κενὰ τὰ συμπληρώνει μὲ τὸ ἐμπόριο καί, τὸ σπουδαιότερο, δι ἡ θάλασσα μεταφορὰ εἶναι πολὺ πῶ φτηνότερη ἀπὸ τὴν διὰ ξηρᾶς, καταλαβαίνουμε, γιὰ τὸ μεσογειακὸς ἀγῶνας συνεχίζεται καὶ στὰ τωρινὰ χρόνια ἔντονα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ παλαιά. Σ' αὐτό, ἄλλωστε, στηρίζουν καὶ τὴ δικαιολογία τους γιὰ τὸ σύγχρονο μεσογειακὸ ἀνταγωνισμό οἱ Δυνάμεις, πού ἐνδιαφέρονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα γιὰ τὴν ἡγεμονία τῆς Μεσογείου.

Ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα τῶν οἰκονομικῶν, πολιτικῶν καὶ πολιτιστικῶν σχέσεων τῆς ζωῆς τῶν μεσογειακῶν λαῶν. Θὰ κινούμαστε ὁμως ἔξω ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ ὄρια τῆς γεωπολιτικῆς μελέτης, ἀν θέλαμε νὰ ἐπιμείνουμε πῶτερο στὴν ἀποψη αὐτή. Τοῦτο μόνο μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε ἀπὸ κοινωνιολογικὴ σκοπιά, δι τὸ πῶ ἔντονο χαρακτηριστικὸ τῶν λαῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ ἡ κοινότητα τοῦ εἶδους καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τους ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἴσασε τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ τους δραστηριότητα. Ἡ κοινότητα αὐτὴ τοῦ εἶδους τῆς ζωῆς συνδέεται μὲ τὸ κλίμα, πού ὁμως παίρνει τὴν ὑπόστασὴ του ἀπ' τὴ θάλασσα — στοιχεῖο πρῶτο γιὰ τοὺς μεσογειακοὺς λαοὺς — καὶ προκαλεῖ συνέπειες κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς σημαντικῆς. Χαρακτηριστικῶ-

τερα φαινόμενα τῆς κοινότητας τοῦ εἶδους τῆς ζωῆς τῶν μεσογειακῶν λαῶν εἶναι ἡ πολυάνθρωπη, κατὰ βάση, συνοίκησή τους (σὲ πόλεις ἢ σὲ μεγάλα χωριά), πού ἐξηγεῖται ἀπ' τὴν ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων νὰ μαζεύονται γύρω ἀπὸ ἀφθονα νερά, γὰ νὰ ἀποφεύγουν τὶς ξεραιεὶς τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ τὸ γερονὸς διὸ ὁ δρόμος γίνεται θέατρο τῆς δημόσιας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς τους, μὲ τὸ νὰ ζοῦν, γὰ λόγους κλιματικούς, τὸν περσότερο καιρὸ ἔξω ἀπὸ τὸ σπῆτι τους. Ὅ,τι ἔλεγε γὰ μᾶς εἰρωνικά ὁ Ἄμποι: οἱ Ἕλληνες χτίζουν σπήτια γὰ νὰ κάθωνται ἔξω, ἔχει γενικώτερη σημασία. Εἶναι εὐκόλο στὸν καθένα νὰ σταχαστεῖ τὶς συνέπειες τῶν φαινομένων αὐτῶν στὴ διαμόρφωση τοῦ χαραχτῆρα καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν λαῶν αὐτῶν. Τοῦτο μόνο παρατηροῦμε ἐμεῖς διὸ ἡ τάση πρὸς τὴ μοναξιά, πού διακρίνουμε στοὺς βόρειους λαούς, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ σιωπηλὸ καὶ βαρύνυμο χαραχτῆρα, δὲ συναντιέται στοὺς μεσογειακοὺς λαούς, πού, ζῶντας κοινωνικά καί, κατὰ τὸ πλεῖστο ὑπαίθρια, κάτω ἀπὸ ὤμορφο οὐρανὸ καὶ λαμπρὸν ἥλιο, εἶναι ὀμιλητικοί, χαρούμενοι καὶ πάντα τους εὐδιάθετοι.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ πολιτικὴ ἄποψη, παρατηροῦμε τὸ ἴδιο φαινόμενο τῆς κοινότητας τῆς ζωῆς τῶν μεσογειακῶν λαῶν, σὲ τρόπο πού νὰ παγιώνεται ἡ γνώμη, διὸ τὸ πεπρωμένο τῶν λαῶν αὐτῶν ταυτίζεται μὲ τὸ πεπρωμένο τῆς κλειστῆς καὶ ἰδιότυπης αὐτῆς θάλασσας, πού τοὺς ἐνώνει στὴ ζωὴ καὶ τοὺς σπρώχνει πρὸς τὴ δράση καὶ τὸν ἀγῶνα.

I. Ἑλληνικὴ Μεσόγειος.

Ἡ γεωγραφικὴ ἐνότητα τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου, πού ἡ διαπίστωση τῆς συνδέεται μὲ τὰ ὀνόματα κορυφαίων σύγχρονων γεωγράφων, παρατηρεῖται πιδ ἔντονα στὶς χῶρες, πού κατοικοῦν ἀπ' τὰ πιδ παλῆα χρόνια οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Ἴόνιο καὶ τὸ Αἰγαῖο πέλαγος ἴσαμε τὴν Προποντίδα καὶ ἀκόμη πικραπέρα. Οἱ χῶρες αὐτὲς ἀποτελοῦν, μέσα στὸ εὐρύτερο γεωγραφικὸ πλαίσιο τῆς Μεσογείου, ἕναν ξεχωριστὸ τομέα, μιὰ μικρὴ Μεσόγειο, πού τὴν ὀνομάζουν, ὅσοι μελέτησαν εἰδικὰ τὰ φαινόμενά της, Ἑ λ λ η ν ι κ ἦ, ὄχι μόνο γιὰ τὸν τομέα αὐτὸν ἔδρασαν τρεῖς χιλιάδες χρόνια τώρα οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ κυρίως γὰ τὴ γεωγραφικὴ του ἐνότητα. Εἶναι συγκριτικά μὲ τὴ Μεσόγειο ἕνας Μικρόκοσμος της, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ πλῆθος νησιᾶ, ποιλόμορφες παραλίες καὶ χερσονήσους.

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι κατὰ βάση χώρα μεσογειακὴ. Ἡ θάλασσα εἶναι, πραγματικά, ἡ φυσικὴ της κοιτίδα. Ὁ δεσμός της μὲ τὴ στερεὰ λὲς κ' εἶναι παράνομος, γι' αὐτὸ κ' ἔχει τὴν τάση (ἔτσι ὅπως τὴ βλέπουμε στὸ χάρτη) νὰ τόνε σπάσει. Ἀπὸ τὴ θάλασσα παίρνει τὸν ἰδιότυπο χαραχτῆρα ἡ ὑπόστασή της τόσο γεωφυσικά, ὅσο καὶ γεωπολιτικά. Παρατηροῦμε, διὸ καὶ τὸ κλίμα, πού ἀνάμεσα στοὺς φυσικοὺς παράγοντες, ἔχει, ὕστερα βέβαια ἀπ' τὴ γεωγραφικὴ θέση, τὴ μεγαλύτερη, ἰδίως ἀπὸ πολιτιστικὴ ἀποψη, ἐπίδραση, ἀπὸ τὴ θάλασσα διαμορφώνεται καὶ σ' αὐτὴν

χρωσιάζει τὴν ἐνότητά του καὶ τὸ μέτρο στὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐπιρροῆς του. Στὴ θάλασσα ὀφείλεται ἀκόμα καὶ τὸ ἰδιαίτερο εἶδος ζωῆς, πού τ' ὀνομάζουν, ὅσοι μελετᾶνε τὶς πολιτικὰς δυνατότητες τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἔλληνηρικὸ μεσογειοκὸ, παρατηρῶντας, ὅτι ἐκδηλώνεται ἔντονα καὶ χαρακτηριστικὰ σ' ὅλες τὶς πλευρὰς τῆς ζωῆς του, ἀπὸ τὴ λαϊκὴ χειροτεχνία καὶ διακοσμητικὴ ἴσαμε τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴν ποιητικὴ του δημιουργία.

Πιὸ συγκεκριμένα διαπιστώνουμε ὅτι τὸ γεωγραφικὸ κέντρο τοῦ βάθους τῆς Ἑλληνικῆς Μεσογείου βρίσκεται στὸ Αἰγαῖο πέλαγος, πού στάθηκε πραγματικὰ ἡ κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ Αἰγαῖο χαρακτηρίζεται φυσικογεωγραφικὰ ὡς θάλασσα ἐσωτερικὴ, (ὅπως γενικώτερα καὶ ἡ Μεσόγειος, πού τὸ περικλείει) καὶ ἔχει τρεῖς φυσικὰς ἐξόδους: Ἡ μία φέρνει μέσον τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδας στὴν πλούσια λεκάνη τοῦ Εὐξείνου Πόντου, πού ἀπ' αὐτὴν προέρχονται ἄφθονα καὶ ποικίλα προϊόντα. Ἡ ἄλλη βρίσκεται πρὸς τὰ Ν.Α. καὶ εἶναι πέρασμα γὰρ τόπου, μεγάλης κατατανάλωσης πρώτων ὑλῶν. Ἡ τρίτη ἐξόδος, πρὸς τὰ Ν.Α. εἶναι ἀπὸ ἐμπορικὴ ἀποψη, λιγώτερο σπουδαία. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ τέταρτη τεχνιτὴ ἐξόδος, μέσον τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, πού ἔχει πιδὸ πολὺ τοπικὸ χαραχτήρα, γατὶ ἐξυπηρετεῖ κυρίως τὰ συμφέροντα τοῦ λιμένα Πειραιῶς. Ἡ μεγάλη ἐμπορικὴ σημασία τοῦ Αἰγαίου στηρίζεται στὸ γεγονός, ὅτι τοῦτο βρίσκεται ἀκριβῶς στὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα (πού τόσο ἀφιλόξενη φάνηκε πάντα στοὺς Ἕλληνας) πρὸς τὴ Μεσόγειο. Γι' αὐτὸ κα' ὅποιος κυριαρχεῖ στὸ Αἰγαῖο, μπορεῖ νὰ παρενοχλεῖ καὶ νὰ κηδεμονεύει τὴν ἐμπορικὴ κίνηση ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὰς θάλασσας, Ἀνάλογη πρὸς τὴν ἐμπορικὴ εἶναι καὶ ἡ στρατηγικὴ σημασία τοῦ Αἰγαίου, πού μετὶ τὶς ἐξαιρετικὰ σημαντικὰς ναυτικὰς βάσεις του, ἔπαιξε πάντα ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν καθολικώτερη κυριαρχία τῆς Μεσογείου.

Πλήθος νησιῶν, μικρὰ καὶ μεγάλα, βρίσκονται σκορπισμένα στὴ θάλασσα τοῦ Αἰγαίου, ἀνάμεσα στὰ ἑλλαδικὰ καὶ τὰ μικρασιατικὰ παραλία καὶ σχηματίζουν φυσικὰς γέφυρας ἐπικαιωνίας, πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς πού τὰ κατοικοῦν καὶ γενικώτερα ἀνάμεσα Δύσης καὶ Ἀνατολῆς. Ἡ φυσικὴ τάση τῆς ἑλλαδικῆς παραλίας στρέφεται πρὸς τὴν Ἀνατολή, πρόθυμη νὰ σμίξει μετὶ τὴν ἀπέναντι μικρασιατικὴν ἀκτὴν, πού ἀποτελεῖ, φυσικογεωγραφικὰ, τὴν ὀργανικὴν τῆς συνέχεια καὶ συμπλήρωσιν. Πραγματικὰ κα' ἐδῶ, στὴν μικρασιατικὴν παραλία, τὸ ἴδιο τοπεῖο συναντᾶμε, τὸν ἴδιο γαλάζιο οὐρανὸν, ὅμοιο γλυκὸν κλίμα, ὅμοια βλάστηση μετὰ τὰ αἰωνόβια τυπικὰ τῆς Μεσογείου δέντρα, τὴν ἑλιά, τὴν συκιά, τ' ἀμπέλι καὶ τὴν λεμονιά. Ἀπὸ ἀποψη φυσικογεωγραφικὴ οἱ δύο αὐτὰς παραλίες ἦσαν καὶ εἶναι πάντα τὰ ξεχωριστά, μὰ συμπληρωματικὰ στοιχεῖα ἑνὸς καὶ τοῦ ἴδιου σύνολου, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ δένονται ἢ καθεμὰ τους σφιχτὰ στὴν ἀντίστοιχη ἐνδόχωρα κα' ἡ τύχη τους νὰ κρέμεται ἀπ' αὐτὴν. Παρατηροῦμε δὲ ὅτι οἱ φυσικὰς γέφυρας, πού σχηματίζουν τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, δένουν ὀρ-

γανικά τῆ μικρασιατικῆ ἀκτῆ, πού βλέπει πρὸς τὴ Δύση μὲ τὴν ἀνατολικὴ παραλία τῆς Ἑλλάδος, πού εἶναι στρωμένη πρὸς τὴν Ἀνατολή. Εἶναι νόμος γεωγραφικὸς οἱ νησοσπαρμένες θάλασσες καὶ οἱ κλειστὲς ἐνδόχωρες νὰ μὴ χωρίζονται μεταξὺ τους, ἀλλ' ἀντίθετα ν' ἀποτελοῦν τομέα στενῆς καὶ πυκνῆς ἐπικοινωνίας τῆς στερωῆς καὶ τῆς θάλασσας.

Περνώντας τώρα στὸ Ἴόνιο Πέλαγος καὶ τὴ δυτικὴ ἑλλαδικὴ παραλία δὲν συναντᾶμε οὔτε τὸ πλῆθος τῶν νησιῶν, οὔτε τοὺς σημαντικούς λιμένες τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας. Ἐδῶ πολὺ λίγα νησιά βρίσκουμε καὶ ἀκόμα λιγώτερους λιμένες, πού φτάνουν ὁμως καὶ παραφτάνουν γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐπικοινωνία μας μὲ τὴ Δύση.

Ἀπὸ τὰ νησιά πού βρίσκονται στὶς ἄλλες θάλασσες μεγάλη σημασία εἶχαν παλαιότερα ἡ Κρήτη γιὰ τὴν ἐπικοινωνία μας μὲ τὴν Κυρηναϊκὴ καὶ τὴν Αἴγυπτο καὶ ἡ Ρόδος γιὰ τὴν ἐπικοινωνία μας μὲ τὴ Συρία. Ἀλλὰ καὶ σήμερα χρησιμεύουν τὰ νησιά αὐτὰ ὡς βάσεις γιὰ τὶς σχέσεις μας μὲ τὴν Ἰταλία καὶ τὴν Ἀδριατικὴ. Ἰδίως ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ, ἡ Κέρκυρα κατέχει σημαντικὴ θέση, γιαντὸ καὶ τὴν παρομοίασαν μὲ τὸ ἓνα μάτι τῆς Ἑλλάδας πού κυττᾶει πρὸς τὴ Δύση, θέλοντες μ' αὐτὸ νὰ τονίσουν ὅτι, ὅσο καὶ ἂν τὸ γεωγραφικὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ βρίσκεται στὸ Αἰγαῖο καὶ ἡ φυσικὴ τάση του στρέφεται πρὸς τὴν Ἀνατολή, δὲν μπορεῖ καθόλου ν' ἀδιαφορεῖ γιὰ τὶς σχέσεις του μὲ τὰ Δυτικὰ Κράτη καὶ ἰδίως μὲ τὴ γειτονικὴ Ἰταλία.

Ἡ μακρόχρονη, ὠστόσο, κυριαρχία μας στὴν ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου καὶ πῶς συγκεκριμένα στὸ Αἰγαῖο πέλαγος ἐνισχίει τὴν πίστη μας, ὅτι τοῦτο εἶναι καὶ θὰ μῖνει θάλασσα ἑλληνικὴ («καθ' ἡμᾶς θάλασσα», «ἡμετέρα θάλασσα»), κοιτίδα γιὰ τὸ ἀνθοβόλημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀφετηρία γιὰ εἰρηνικὲς ἐξορμήσεις καὶ πολιτιστικὲς κατακτήσεις πρὸς ὅλα τῆς ὕδρογείου τὰ σημεῖα.

II. Ἡ διασταύρωση τῶν γεωπολιτικῶν δυναμικῶν ἀχτίνων.

Ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται στὴ καρδιὰ τῆς Μεσογείου, μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, στὸ σημεῖο ἀριβῶς, ὅπου διασταυρώθηκαν οἱ σπουδαιότεροι πολιτισμοὶ τῆς Ἀρχαϊότητος. Προσέχοντας πῶς πολὺ τὴ γεωγραφικὴ τῆς θέση, βρίσκουμε ὅτι κεῖται σιὰ πρόθυρα τῆς Ἀσίας καὶ στὴ νότια ἀκρὴ τῆς Εὐρώπης, ἀντίκρου στὴν Ἀφρική. Ἡ θέση αὐτῆ τῆς χώρας εἶναι προσδιοριστικὴ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, γιαντὶ ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τοῦ ὅτι, ἐνῶ σιὰ βόρεια καὶ τ' ἀνατολικά εἶμαστε διασπαρμένοι καὶ προσαρτημένοι σὲ ξένες ἐνδόχωρες, ὅπως θ' ἰδοῦμε σ' ἄλλο κεφάλαιο πῶς συγκεκριμένα, πρὸς τὰ δυτικὰ βρισκόμαστε ἐκτεθειμένοι στὴ διασταύρωση γεωπολιτικῶν δυναμικῶν ἀχτίνων, πού ἔρχονται ἀπὸ τρία σημεῖα: ἀπὸ τὸ Βορρῶ, ἀπὸ τὸ Νότο καὶ ἀπὸ τὴ Δύση, καὶ μᾶς ἀναγκάζει νὰ ὑφιστάμεθα τὴν πίεση πότε τῆς μιᾶς καὶ πότε τῆς ἄλλης ἀχτίνος. Κάποτε μάλιστα μᾶς ἔρχεται πίεση καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, πού εἶναι, τὶς περ-

σότερες φορές, παράλληλη μὲ τὴ νότια πίεση καὶ τότε δημιουργεῖται τὸ φαινόμενο τῆς νοτιανατολικῆς πίεσης: ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ Μικρασία.

Ἡ σύντομη ἱστορικὴ ἐπισκόπηση τῆς ἐπίδρασης τῶν τριῶν αὐτῶν γεωπολιτικῶν δυναμικῶν ἀχτίνων μᾶς δείχνει, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδας παίρνει κάθε φορὰ διαφορετικὴ τροπὴ, ἂν ὑποχωρεῖ στὴ βόρεια ἢ ἐνδίδει στὴ νότια πίεση ἢ στὴ νοτιανατολική, ἀνάλογα πάντα μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ διαθέτει γιὰ ν' ἀντιδράσει σαῖς πιέσεσις τούτες.

α) Ἡ βόρεια πίεση ἐκδηλώνεται ἱστορικὰ πρώτη ἀπὸ ὅλες καὶ συνδέεται ἀκριβῶς μὲ αὐτὸ τὸ γεγονός τῆς ἐμφάνισής μας στὴ γωνιά αὐτῆ τῆς Γῆς, ποὺ, μὲ τὸν καιρὸ, ἔγινε στοιχεῖο ἀξεχώριστο τῆς ἐθνικῆς μας ὑπαφῆς: μὲ τὴν κατεβασιὰ τοῦ χεῖμαρρου τῶν ἑλληνικῶν φύλων (ἰωνικό, ἀχαικό, αἰολικό καὶ δωρικό), κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΒ' π.Χ. αἰῶνα, ποὺ εἶναι γνωστὴ στὴν Ἱστορίαν ὡς κάθοδος τῶν Δωριέων καὶ στὴ Μυθολογίαν ὡς ἐπιτροφὴ τῶν Ἡρακλειδῶν στίς ἑστίες τους. Πηγὴ του, νομίζουν σήμερα, πῶς εἶχε τὶς κοιλάδες τοῦ Μοράβα καὶ τοῦ Ἀἰοῦ ὁ χεῖμαρρος αὐτός, ποὺ, σὰν ἀπλώθηκε στὴν Ἑλλαδικὴ Γῆ, ἀφομείωσε ὀλότελα τὴν ἀδύναμη μειοψηφία τῶν προελληνικῶν πληθυσμῶν καὶ ἀποτύπωσε τὰ χαρακτηριστικὰ νέας φυλῆς μὲ τὴ συνεργασία τῶν γεωφυσικῶν καὶ γεωοικονομικῶν συνθηκῶν τῆς χώρας αὐτῆς.

Χαρακτηριστικώτερον ὅμως περίπτωσις ἐκδήλωσης τῆς βόρειας πίεσης, εἶναι ἡ κάθοδος τῶν Μακεδόνων, τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἡ νησιωτικὴ Ἑλλάδα, ἦταν ἀνίκανη, γιὰ λόγους πολιτικούς καὶ γεωοικονομικούς συνάμα, νὰ δημιουργήσῃ ἐνιαῖο κράτος, ποὺ νὰ μπορεῖ ν' ἀνταπεξέροχεται νικηφόρα κατὰ τῶν πιέσεων ξένων λαῶν, γιὰτὶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἦταν κομματιασμένη σὲ κάμπολλα κρατίδια, χωρὶς κατένενα συνεκτικὸ δεσμὸ μεταξύ τους, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη, ἡ χώρα ποὺ κατεῖχε ἦταν φτωχὴ σὲ κάμπους ἀπέραντους, βαθύσκια δάση καὶ παχεῖα γῆ, στοιχεῖα ἀπαραίτητα γιὰ τὴ δημιουργίαν μεγάλου ἐνιαίου κράτους καὶ τὴ συγκέντρωση τῶν πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν τῆς δυνάμεων. Παρατηροῦμε (παρεμβατικά, ἔστω) ὅτι ἡ Πελοπόννησος οὐδέποτε μπόρεσε νὰ σχηματίσῃ ἐνιαῖο κράτος. Ὑπῆρξε πάντα ἢ μιὰ ἀπὸ τὶς διαμαχόμενες μερίδες τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ἢ μωσαϊκὸ ἀπὸ ξεσχισμένους καὶ ἀδύνατους κρατοπόλεις. Καὶ ἀκριβῶς ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ποὺ δὲ τὴν ἔνοιωσε ὁ θερμός, μὰ στενόμυαλος πατριωτισμὸς τοῦ Δημοσθένη, ἔτεινε στὴ δημιουργίαν τοῦ ἐνιαίου Ἑλληνικοῦ κράτους, μεγάλου καὶ δυνατοῦ, τοῦ ἱκανοῦ νὰ ἀνταγωνίζεταί τὴν πίεση γεωπολιτικῶν ἀχτίνων, ποὺ αἰτία ἔχει τὴ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδας.

Στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια ἐκδηλώνεται ἀκόμα πῶς ζωηρὰ ἡ βόρεια πίεση καὶ μὲ πῶς σημαντικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴ σύνθεσις τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος μὲ τὶς κατεβασίαις τῶν Σλάβων, Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν. Ὅμως ὁ κίντυνος στάθηκε μεγάλος, γιὰτὶ, ἂν ἡ πίεσις αὐτὴ δὲν εὑρισκε

μά βαθύτερη αντίδραση στους τότε προγόνους μας, και ιδίως στη Πελοπόννησο, ίσως έμεις σήμερα—και τούτο ως μη θεωρηθεί υπερβολή—να μην είμαστε Έλληνες.

β) Σκέψη πίεση από την Άνατολή ή αποτελούν, στην αρχαιότητα, οι έκστρατείες των Περσών και, στα μεσαιωνικά χρόνια, οι Τούρκικες επιδρομές κατά του γερασμένου και κουφалиσμένου—από αίτια έξωτερικά και έσωτερικά, ιδίως τις βαρβαρικές επιδρομές και τις σταυροφορίες—κορμιού της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που κατάληξαν με την όριστική ύποταγή μας στο ζυγό των Όθωμανών. Άλλά παράλληλη με την ανατολική μᾶς έρχεται και πίεση από το Νότο, δηλ. νοτιανατολική πίεση, που ξεκινάει από την Άσία και την Άφρική. Η πίεση αυτή εκδηλώνεται ιστορικά κυρίως με τις επιδρομές των Άράβων και την κυριαρχία τους στη Κρήτη. Η Κρήτη ήτανε πάντα ο στόχος των Άράβων της Άφρικής. Στη μεσάζουσα και τόσο χαρακτηριστική θέση της μεγαλόνησου αυτής, που αποτελεί το πανάρχαιο κέντρο στη διασταύρωση δύο τεράστιων γεφυρών μεταξύ Νότου και Βορριά, Ανατολής και Δύσης, βρίσκει την έξηγησή του το ιστορικό γεγονός που αναφέρουμε. Και ασφαλώς δεν είναι χωρίς σημασία το ότι ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας της Κρήτης συνδέθηκε με τη λιγώτερη ή περισσότερη κρατική δύναμη των Άράβων. Είναι επίσης άπειρα τα προβλήματα πολιτισμού, που γεννήθηκαν απ' το σμίξιμο των επιδρομέων με τους ντόπιους Κρητες. Δεν είναι λχ. τυχαίο το ότι Θεοτοκόπουλος ήτανε Κρητικός, καθώς επίσης ο ποιητής του Έρωτόκριτου και ο συγγραφέας της «Θυσίας του Άβραάμ». Έτσι μπορεί να βρεϊ μιάν εξήγηση, ίσως την πιο άσφαλη και θετική, ή πρώιμη άνθιση νεώτερου πολιτισμού στην ξεχωριστή, από την άποψη τούτη, και ήρωϊκή μεγαλόνησο.

γ) Η τρίτη πίεση γεωπολιτικών δυναμικών άχτιών έχει την πηγή της στη Δύση. Κυριώτερες εκδηλώσεις της πίεσης αυτής στα πλευρά της Ελλάδας αποτελούν ή Ρωμαϊκή κατάκτηση και ή Φραγκοκρατία. Από αυτές τις δυο μόνο ή δεύτερη πρόσθεσε στην κυρίως Ελλάδα νέα έθνολογικά στοιχεία (Γασμούλοι), πάντως δε όχι σε τόσο βαθμό, ώστε νᾶμαστε αναγκασμένοι να μιλήσουμε για έθνολογική διασταύρωση. Είχαν όμως σημαντικά πολιτικά και πολιτιστικά αποτελέσματα οι δυο αυτές κυριαρχίες, που ώρισμένες συνέπειές τους τις ζούμε ακόμη και σήμερα. Άξίζει μόνον ν' αναφερθεί, ότι τα ίπποτικά και φεουδαλικά θέσμια των Φράγκων συγκεράστηκαν, με τον καιρό, με τα έπιχώρια έθιμα και τα βυζαντινά συστήματα της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των Έλλήνων. Άλλά και οι Έλληνες από την επικοινωνία τους, ή και τον ανταγωνισμό τους, με τους Φράγκους γίνονται μαχητικώτεροι δυνατώτεροι ψυχικά και ήθικά και, το σπουδαιότερο, αποκτούν έθνικό φρόνημα.

Η Ελλάδα όμως δεν αποτελεί μόνο σημείο διασταύωσης γεωπολιτικών δυναμικών άχτιών, αλλά και κέντρο σινάμα, απ' όπου εκπορεύον-

ται ἀντίστοιχες ἀχτίνες καὶ πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Ὅσο καὶ ἂν δὲν ἐνδιαφέρει ἄμεσα τὸ κύριο θέμα μας πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὶς χαρακτηριστικώτερες περιπτώσεις τῆς ἐ ν ε ρ γ η τ ι κ ῆ ς αὐτῆς ἐκδήλωσης τῶν γεωπολιτικῶν δυναμικῶς ἀχτίνων, πού σημειώθηκαν ἐντατικώτερα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μὲ τὴν ἀποικιακὴ πολιτικὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πρώτη ἀχτίνα ἐκδηλώνεται μὲ τὴν πίεση τῆς καθόδου τῶν Δωριέων. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ντόπιους δὲν ἤθελαν νὰ βαστάξουν τὸν ξένο ζυγὸ τράβηξαν πρὸς τὴν Ἀνατολὴ καὶ ἴδρυσαν στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ τὶς μικρασιατικὰς ἀκτῆς τὶς περιφημὲς Αἰολικὰς, Ἴωνικὰς καὶ Δωρικὰς ἀποικίας—Δεύτερη χρονικὰ ἀχτίνα ἀποικισμοῦ ἀναπτύσσεται κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸν Η΄ ἕως τὸν Ε΄ π.χ. αἰῶνα. Γενεσιουργικά τῆς αἰτία ἦσαν λόγοι δημογραφικοὶ ἀπ' τὴ μιά μεριά, δηλαδὴ ὑπερπληθυσμὸς, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη λόγοι γεωοικονομικοὶ, δηλαδὴ ἡ φτώχεια καὶ ἀνημποριὰ τῆς ἐλλαδικῆς γῆς νὰ θρέψει τοὺς τότε κατοίκους τῆς. Τὴν ἐποχὴ αὐτή, πού εἶναι ἡ κορυφαία τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς τῶν Ἀρχαίων. Ὁργανώθηκαν οἱ ἀποικίαι στὴ Δύση, ἀρχίζοντας ἀπ' τὴ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ φτάνοντας ἴσαμε τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπ' ἐδῶ ἴσαμε τὶς ἐκβολὰς τοῦ Ταναΐδος, στὸ δὲ Βορρῖα καὶ Ἀνατολή, ἀπ' τὸν Ὀλυμπο ἴσαμε τὴ Κολχίδα. Τότε κυρίως ἀναπτύχθηκε ἡ Μεγίστη Ἑλλάδα στὴν Ἰταλία καὶ Σικελίαν, πού γνώρισε μυθικὴ ἀκμὴ καὶ πλοῦτο. Κυτόπιν ἡ θεϊκὴ ὄρμη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπλωσε τὴν ἐλληνικὴ ἀποικία (ἀλλὰ μὲ τὸν τύπο τῆς στρατιωτικῆς κυριαρχίας, δηλαδὴ κατὰ ἀποικιστικὸ σύστημα ἀνάλογο μὲ τῶν σύγχρονων κρατῶν) σ' ὅλο τὸν τότε γνωστὸ κόσμον. Τὸ ἀνεμοσκόρφισμα αὐτὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, ὅσο καὶ ἂν προκαλεῖ τὸ θαυμασμό μας, ὡς πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἐνέργεια, πρέπει, ὡστόσο, ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι εἶχε δεινὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτελέσματα, πού ἐκδηλώθηκαν μὲ τὴ Ρωμαϊκὴ κυριαρχία καὶ τὶς εἰσβολὰς τῶν βαρβάρων στὴν Ἑλλάδα, ἀποτελέσματα τῆς ἀρραίωσης τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐξασθένεισός του μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐκστρατείας καὶ μάχας. Γενικώτερα πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι ἡ διασπορὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα μᾶς ἐστέρησε ἀπὸ πολῦτιμα στοιχεῖα, πού ἀναμίχτηκαν μὲ διάφορους λαούς, ὅπως τὸ δείχνουν οἱ ὀνομασίαι μὲξέλληνας, ἢ καὶ μὲξοβάρβαροι. Εἰδικώτερα οἱ ὀνομασίαι Γραικοσαρμάτες, Γοτθογραικοὶ, Ἑλληνογαλάτες ἢ Γαλολλογραικοὶ φανερώνουν τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαφορῶν ἀναμίξεων τῶν Ἑλλήνων μὲ ξένους λαούς.

III. Ἡ ἐξελικτικὴ διαμόρφωση τῶν μεσογειακῶν Δυνάμεων.

Ἀπὸ ὅσα εἶπαμε ὡστόσο βγαίνει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ χώρα μας, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσης στὴ Μεσόγειον, ὑπόκειται στὴ διασταύρωση γεωπολιτικῶν δυναμικῶν ἀχτίνων, πού προέρχονται ἀπὸ διάφορα σημεῖα καὶ κατευθύνσεις. Ὅμως γὰ νὰ διαπιστώσουμε πιὸ συγκεκριμένα τὰ προβλήματα, πού ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει, ὅταν μεσογειακὴ χώρα ἢ Ἑλλάδα, ἀνάγκη νὰ δοῦμε τὶς διαφορὰς φάσεις πού πῆρε κάλη γιὰ

τῆ κυριαρχία στὴ Μεσόγειο μεταξὺ τῶν Μεγάλων δυνάμεων, ἀφότου ἄρχισε ἡ γεωπολιτικὴ ἀκμὴ τῆς Μεσογείου ἴσαμε τὴν αὐξηση τῆς Ἰταλικῆς ἐπιρροῆς πάνω σ' αὐτήν.

Μὲ τὴν κατάρρευση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας σημειώνεται ἡ τελειωτικὴ ἐπικράτηση τῶν Ὀθωμανῶν στὴ νότια ἄκρη τῆς Εὐρώπης, Στὴν Ἀνατολή, ἐξ ἄλλου συντελεῖται ἡ ἐνοποίηση ὅλων τῶν κρατῶν—ἐθνῶν, μικρῶν καὶ μεγάλων κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων. Μὰ ὁ Τούρκος κατακτητὴς δὲ θὰ σταματοῦσε τὶς ἐπιδιώξεις του στὴ Βαλκανικὴ, ἦταν ἀποφασισμένος νὰ προσχωρήσει ἴσαμε τὴν Ἰταλία - τόση ἀκριβῶς ἦταν ἡ πίεση, πού ἡ Ἀνατολὴ ἀσκοῦσε πάνω στὴν Νοτιανατολικὴ Εὐρώπη. Καὶ ἴσως νὰ κατώρθωνε καὶ τοῦτο ἀκόμα ὁ μεγαλοφυῆς κ' ὀρμητικὸς Μωῦσεθ ἀνῶρισμένα ἐμπόδια δὲν τοῦ ἔφραζαν τὸ δρόμο στὶς ἐπιδιώξεις του. Ἡ Τούρκικη ὁμῶς ἐπικράτηση ἐπιφέρει ἀνηθινὴ νέκρα στὴ Μεσόγειο. Ἐξαίρεση μονάχα ἀποτελοῦν μερικὲς Ἰταλικὲς πόλεις, ὅπως ἡ Βενετία καὶ ἡ Γένοβα, πού ἔδωσαν γιὰ κάμποσο καιρὸ ζωὴ στὴ Μεσόγειο μὲ τὴν ἐμπορικὴ τους ἀκμὴ καὶ δραστηριότητα. Μὰ παράλληλα συνέχισαν τὴ δυτικὴ πίεση πάνω στὴν Ἑλλάδα, ἀρκάζοντας ὅλα μας σχεδὸν τὸ νησιᾶ κ' ἐξασφαλίζοντας ὀρμητήρια στὶς παραλίες γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ἐνδόχωρας (λ.χ. Μορνεμβασία, Μεθώνη, Κορώνη κλπ.).

Γιὰ νᾶμασε ὁμῶς δίκαιοι ὀφείλουμε ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι, ἀν ἡ κυριαρχία τῶν Γενοβέζων καὶ Βενετσιάνων στὴν Ἑλλάδα κατάντησε νὰ τῆς ἀφαιρῆί κάθε οικονομικὴ ἱκμάδα, σύγκαιρα ὁμῶς τὴν ἔφερε σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀφυπνιζόμενη Εὐρώπη, κ' ἔγινε ἔτσι ἀφορμὴ ν' ἀναπτυχθοῦν τὰ σπέρματα κάποιου νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, πού τὰ σημάδια του φαίνονται καθαρὰ στὴ λαϊκὴ τέχνη καὶ στὶς ἄλλες πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις τῶν ἑλληνικῶν περιφερειῶν τῆς βενετσιάνικης κυριαρχίας. Καὶ ἡ διαπίστωση τούτη χρωματίζεται ἐντονώτερο, ἀν ἀντιπροβάλουμε τὶς ἐκδηλώσεις τῶν χωρῶν αὐτῶν μὲ τὴν κατάστασι τῆς τουρκοκρατούμενης Ἑλλάδας, ὅπου νέκρα καὶ σκοτάδι, ἀπὸ κάθε ἀποψη, βασιλεύει παντοῦ.

Στὰ κατοπινὰ χρόνια, ὅαν ἔδωσε ἡ κυριαρχία καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν Ἰταλικῶν αὐτῶν πόλεων, ἡ Μεσόγειος ξαναπέφτει πάλι σὲ νέκρα, γὰρ νὰ ξαναζωντανέψει μὲ τὴ διασταύρωση τῶν πιέσεων πού ἀσκοῦν ἀπάνω τῆς ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία.

Ἡ Γαλλία κατώρθωσε μὲ προσπάθεια συστηματικὴ καὶ ἐπίμονη, νὰ καταλάβει τὶς πιὸ κατὰλληλες θέσεις, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ κυριαρχία στὴν Ἀνατολική, ἰδίως, Μεσόγειο. Ὁ Ναπολέων πρῶτος εἶναι ἐκεῖνος, πού ὄχι μονάχα κυρίεψε ἓνα σημαντικὸ μέρος στὴν Αἴγυπτο, μὰ καὶ πού σκέφτηκε ἀκόμα ν' ἀνοίξει τὴ Διώρυγα τοῦ Σουέζ, πού θᾶδινε στὴ Μεσόγειο ἀπὸ τότε τὴ ζωὴ πού γνώρισε ὕστερα. Ὁ Ναπολέων ἐπίσης πρῶτος συλλαβαίνει τὴν ἰδέα νὰ κατακτήσει τὴ Συρία. Ἐξἄλλου μὲ τὴν κατάκτηση τοῦ Μαρόκου κατώρθωσε ἡ Γαλλία νὰ διαδεχτῆ τὸ Κράτος τῶν Καρχηδονίων καὶ τὴν παλῆ ἀπιρροή του στὴ Μεσόγειο. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ δράσι τῆς Ἀγ-

γλίανς στὴ Μεσόγειο, παρατηροῦμε ὅτι κατώρθωσε, ὕστερα ἀπὸ λυσσαλέα πάλη, νὰ ἐκτοπίσει τὴ Γαλλία ἀπὸ τὴν Ἀνατολική, κοί εἰς ἀντάλλαγμα νὰ τὴν ἐνισχύσει στὴ Δυτικὴ περιφέρεια. Κι' ἔτσι ἀπὸ τὴ Μεσόγειο ἴσαμε τὸ Καμερόν, ὅλο τοῦτο τὸ τμήμα τῆς Ἀφρικῆς ἀνήκει ἀπὸ τότε στὴ Γαλλία. Ὁ ἐντοπισμὸς τοῦτος τῆς Γαλλίας στὴ Δυτικὴ καὶ τῆς Ἀγγλίας στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο ἴσως νὰ μὴ πρέπει νὰ θεωρηθῆι ὀριστικὸς. Πάντα ὅμως, ἂν κάποτε γεννηθεῖ ζήτημα μετάθεσης τοῦ κέντρου τῆς ἐπιρροῆς θὰ κανονιστεῖ μὲ εἰρηνικὰ μέσα ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ τὴ Ἀγγλία καὶ τοῦτο, γιατί τὰ ὀρηκτῆρια, ποὺ κατέχουν ἡ Γαλλία στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο (Συρία) καὶ ἡ Ἀγγλία στὴ Δυτικὴ (Γιβραλτάρ-Μάλτα) δὲν χρησιμεύουν γιὰ βάσεις μελλοντικῶν ἐπεκτάσεων, μὰ ἀποσκοποῦν στὸ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν ὀργανικώτερη ἐπικοινωνία τῆς Γαλλίας μὲ τὶς ἀφρικανικὲς τῆς κτήσεις καὶ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴ δίοδο καὶ συγκοινωνία τῆς Ἀγγλίας μὲ τὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Ἀνατολὴ γενικί.

Στὸ σημεῖο τοῦτο βρισκόμαστε ἡ πάλη καὶ ἡ κατανομή τῆς κυριαρχίας τῶν Δυνάμεων στὴ Μεσόγειο σὰν ἐμφανίστηκε ἡ Ἰταλία μὲ ἀξιώσεις Δύναμης μεσογειακῆς. Ὅποτε ἡ πάλη εἰσέρχεται σὲ νέα, πιὸ κρίσιμη φάση.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὰ βαθύτερα αἷτια τῆς στάσης τῆς Ἰταλίας στὴ Μεσόγειο καί, γενικώτερα, τῶν ἀποικιακῶν τῆς διεκδικήσεων, πρέπει νὰ-χουμε ὑπ' ὄψη μας τὴ δημογραφικὴ κατάσταση τῆς Ἰταλίας. Ἐν συγκρί-νουμε στὸ σημεῖο τοῦτο τὴν Ἰταλία πρὸς τὴ Γαλλία θὰ ἰδοῦμε διὰ ἡ φυλε-τικὴ γονιμότητα τῆς πρώτης ξεπερνάει κατὰ πολὺ τὴ γονιμότητα τῆς δεύ-τερης. Ἡ στασιμότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γαλλίας ὀφείλεται ὄχι μονάχα στὴν ἐλάττωση τῶν γεννήσεων, μὰ πιὸ πολὺ στὴ διαρροή τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ ἀστικά κέντρα. Τὰ κενὰ δὲ ποὺ προκαλοῦνται στὶς ἀγρο-τικὲς περιφέρειαι τῆς Γαλλίας τὰ ἐκμεταλλεῖται ἡ Ἰταλία διεισδύοντας μὲ τοὺς παραμεθόριους πληθυσμούς τῆς μέσα στὸ κορμὶ τῆς Γαλλίας. Ὅλοκλη-ρες γαλλικὲς περιφέρειαι ἔχουν τὴν Ἰταλική, ἢ κάποτε παρεφθαρμένη ἰτα-λική, γὰ ντοπιολαλιά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξοικονομοῦσε ἕνα πλεόνασμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ὅπως ἐπίσης τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ πρὸς ἄλλες μεταναστευ-τικὲς ἐστίαι : πρὸς τὴν Ἀμερικὴ, τὴν Τύνιδα, τὸ Βέλγιον κλπ. ὕπου διοχέ-τενε τὰ πλεονάσματα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Μὰ πάντα γιὰ τὴν Ἰταλία τὸ δημογραφικὸ πρόβλημα παρᾶμενε ὀξύ, καθόσον γιὰ λόγους γεωοικονομ-κούς, δὲ μπορούσε νὰ διαθρέψει ὅλο τὸ πληθυσμὸ τῆς, κι' ἔτσι γεννιόταν γι' αὐτὴν ἡ ἀνάγκη ἀποικιῶν. Τὸ κακὸ ὅμως γιὰ τὴν Ἰταλία ἦταν διὰ δυνά-μωε κάπως ἀργά, γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση ν' ἀπαιτήσῃ ἀποικίας. Κατάφερε βέβαια νὰ πάρῃ τὴν Κυρηναικὴ, μὰ ἡ ἀποικία τοῦτη δὲν ἔφτανε γιὰ νὰ θε-ραπεύσῃ τὶς δημογραφικὲς τῆς ἀνάγκες. Γι' αὐτὸ ἄρχισε μὲ πρώτη εὐκαιρία νὰ δημιουργεῖ ὀρηκτῆρια ἀποικιακῶν ἐξορμήσεων καὶ στὴ Δυτικὴ καὶ στὴν Ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου, ὥσπου κατώρθωσε νὰ ξεπεράσῃ καὶ τὰ πιὸ παράτολμα ὄνειρα τῶν ἀποικιακῶν τῆς διεκδικήσεων μὲ τὴν ὑποταγή

τῆς Ἀθησυνίας καὶ τὴν ἴδρυση τῆς νέας Ἰταλικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἔτσι ἡ Μεσόγειος γιὰ τὴν Ἰταλία ἔχει σήμερα, δηλαδὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάχτησιν τῆς Ἀθησυνίας, τεράστια σημασία : εἶναι ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου γι' αὐτήν. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ πίεσις ποῦ θὰ ἀσκεῖ πάνω στὶς μεσογειακὰς χώρες, θὰ εἶναι καταθλιπτική.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο βρίσκεται σήμερα ἡ κατανομὴ τῶν Δυνάμεων καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς στὴ Μεσόγειο. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ μεσογειακὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος τῆς ἐπιβάλλει, σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα τῆς Γεωπολιτικῆς, σύνεση καὶ ἐπιφυλακτικότητα.

Β. Ἡ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γενικά.

Ἡ δυσόστατη γεωγραφικὴ ὄντοτητα τῆς χώρας μας ἐπιβάλλει νὰ ἐξετάσουμε σύγκαιρα μὲ τὰ προβλήματα, ποῦ δημιουργεῖ ἡ θέσις τῆς στὴ Μεσόγειο καὶ ὅσα ἀνάλογα ζητήματα προβάλλει ἡ βαλκανικὴ τῆς ὑπόστασις. Ὑπάρχει ἀνέκαθεν μιὰ ἀλληλεξάρτησις ἀνάμεσα πρὸς τοὺς δύο κύκλους τῶν προβλημάτων αὐτῶν τόσο, ποῦ γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὸν ἕνα, δὲ μπορούμε ν' ἀγνοήσουμε τὸν ἄλλον.

Εἶναι, βέβαια, ἀλήθεια μὲ ἱστορικὴ ἐπικύρωσις, τὸ γεγονός ὅτι, ἕνα μεγάλο μέρος τῆς οικονομικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξέλιξης τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔχει γιὰ βάση του τὴ θάλασσα. Τὸ «θάλαττα, θάλαττα» τῶν Μυρτίων εἶναι ἡ πρὸ χαρακτηριστικὴ καὶ συμβολικὴ ἐκδήλωσις τῆς ἐπαφῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ—ὅπως καὶ κάθε μεσογειακοῦ λαοῦ, ἄλλωστε—μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο. Μὰ ἂν παρακολουθήσουμε ἱστορικὰ τὴν πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θὰ διαπιστώσουμε, ὅτι δὲ μπόρεσε νὰ ζήσει μονάχα μὲ τὴ θάλασσα, ὅτι εἶχε πάντα καὶ σύγχρονα ἀνάγκη ἀπὸ παραλία καὶ ἐνδόχωρα.

Ἀκριβῶς δὲ γιὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν δύο αὐτῶν γεωγραφικῶν στοιχείων, τῆς παραλίας καὶ τῆς ἐνδόχωρας, ὑπάρχουν δρόμοι φυσικοί, ἀρτηριεὶς πανάρχαιαι, ποῦ τίς χαραῖξαν μὲ τὰ βήματα τοὺς λογῆς φυλές, ἀπ' τὰ παλαιὰ χρόνια ὡς τὰ τωρινά, καὶ τίς διαβαίνουν κατασύνεχα, πότε τραβῶντας ἀπ' τὸ Νότον πρὸς τὸ Βορρῖον καὶ πότε ἀπ' τὴ Δύση στὴν Ἀνατολή, ἢ καὶ ἀντίστροφα, ἀνάλογα πάντα μὲ τίς γεωοικονομικὰς ἀνάγκας τῆς χώρας τοὺς καὶ σύμφωνα μὲ τὸ γεωγραφικὸ νόμο, ποῦ καθορίζει, ὅτι ἀνάμεσα περιφέρειας καὶ ἐνδόχωρας ὑπάρχει ἀδιάκοπη ἀλληλεπίδρῳσις καὶ ἀλληλοδιέσθησις καὶ ὅτι κατέχει ἡ ἐπηρεάζει τὴν παραλία ἐκεῖνος, ποῦ εἶναι ἀπόλυτα κύριος τῆς ἐνδόχωρας.

Ἡ μιὰ ἀπ' τίς ἀρτηριεὶς αὐτῆς, ἡ περίφημη ὁδὸς Μορῶβα—Ἀξιοῦ ἔχει τὴν ἀφετηρίαν της στὶς πύλες τοῦ Βελιγραδίου καὶ φτάνει ἴσαμε τὰ πρόθυρα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ ἄλλη, ποῦ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν πρώτην σπουδαία ἀπὸ ἱστορικὴ καὶ γεωπολιτικὴ ἀποψη, ἀρχίζει καὶ αὐτὴ ἀπ' τὴν ἴδια κοιλάδα καὶ ὁδηγεῖ στὴν Κωνσταντινούπολιν. Στ' ἀγκύρια τῶν ἀρτηριῶν αὐτῶν ἔχοντε χαρακτεῖ, κατὰ τὸ πλεῖστο, οἱ σιδηροδρομικὰς γραμ-

μὲς Βελιγραδίου—Κωνσταντινούπολης καὶ Βελιγραδίου—Θεσσαλονίκης. Σπουδαιότερη ἀκόμη, ἰδίως ἀπὸ στρατιωτικῆ ἀλλὰ καὶ ἔμπορικῆ ἄποψη, εἶναι μιὰ τρίτη ἀρτηρία, ἡ ὁδὸς Ἑγνατίας (ἢ *Via Egnatia τῶν Ρωμαίων*), ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ἄδρια καὶ φτάνει ἕως τὸν Ἐβρο. Ἦταν ἡ πρὸ συντομῆ ἀρτηρία ποὺ συνέδεε τὸ Βυζάντιο μὲ τὰ θέματα καὶ τὶς ἐπαρχίες τοῦ τῆς Δυτικῆς Βαλκανικῆς, σήμερα δὲ ἀπάνω σ' ἓνα τμῆμα τῆς ὁδοῦ αὐτῆς περνᾷ ἡ οἰδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης—Μοναστηριοῦ.

Τὸ πλῆθος τῶν πόλεων, ποὺ ὑπάρχουν στὰ διάμεσα τῶν τριῶν αὐτῶν ἀρτηριῶν, φανερῶνουν τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ τους σημασίαν καὶ δένουν σφιγτὰ τὴ βόρεια ἀκτὴ τοῦ Αἰγαίου μὲ τὴ βαλκανικὴ τῆς ἐνδόχωρα, καθὼς καὶ μὲ τὴ συνεχόμενῃ Μεσευρώπῃ.

I. Περιφέρεια καὶ Ἐνδόχωρα.

Ἡ ἀλληλεπίδραση, οἱ σχέσεις καλύτερα μεταξὺ περιφέρειας καὶ ἐνδόχωρας στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ σημειώθηκαν μὲ ἄνοδο τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ βόρεια καὶ κάθοδο τῶν βόρειων λαῶν πρὸς τὰ παράλια, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι συνυφασμένῃς οἱ σχέσεις αὐτῆς μὲ τὶς περιπέτειες τοῦ ἔμπορίου τῆς Μεσογείου καί, γενικώτερα, τῆς οἰκονομικῆς τῆς ζωῆς.

Ἔτσι βλέπουμε ὅτι ἡμεῖς—γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὴν ἐξέταση μόνο τῆς πρώτης περιπτώσεως.—ἀκολουθῶντας τὴ ῥοὴ τοῦ Λούναβη προχωρήσαμε, στὴν Ἀρχαιότητα, πρὸς τὰ πάνω, ὕστερα, στοὺς Ρωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους, σὲ διάφορες περιοχὰς τῆς Εὐρώπης, ποὺ εἶναι πρὸ γόνιμες, σχετικὰ μὲ τὴ δικήμας οἰκονομία. Ὅπου ἐγκατασταθῆκαμε ζήσαμε σὰν ἄστοι μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν καὶ συντελέσαμε μὲ τὸ ἔμπορικὸ μας δαιμόνιο νὰ ἐπεκτείνουμε τὰ προϊόντα μας σ' εὐρύτερους ἀγοραστικούς κύκλους. Τέτοια κέντρα, ὅπου ἐγκατασταθῆκαμε, συναντᾶμε παντοῦ καὶ σήμερα αὐτὰ ἔχουν ἐξελιχθῆ ἰσὲς ὀλόκληρες πόλεις, ἀπ' τὸ Μογαστῆρι ἴσαμε τὸ Τέμεσβαρ καὶ τὴ Βουδαπέστη. Παρ' ὅλη τὴ φυσικὴ γραμμὴ, ποὺ μᾶς χωρίζει καὶ ποὺ τονίζεται ἀπὸ τὴν ἐλῆά, τὸ κατ' ἐξοχὴν αὐτὸ ἑλληνικὸ φυτό, ξεπερνᾶμε τὰ πραγματικά, τὰ γεωφυσικά μας σύνορα ἰδρύνουμε πόλεις, ὅπως τὴ Βάρνα, τὴ Φιλιππούπολη κ' ἓνα σωρὸ ἄλλες στὴ Ρουμανία, ποὺ κατὰ τὴν ὁμιολογία τοῦ Γιόργα, ἐπιδράσανε εὐεργετικὰ πάνω στὴν ἐξέλιξη τῆς χώρας αὐτῆς. Πιὸ ὕστερα τὰ κέντρα αὐτὰ ἀποικισμοῦ ἀποτελέσανε τὶς ἀφετηρίες, ἀπ' ὅπου, ξεκινῶντας, φτάσαμε στὴν καρδιὰ τῆς Μεσευρώπης. Ἔτσι δημιουργήσαμε ἔμπορικὰ κέντρα στὸ Μπρέσλαου, στὴ Βαρσοβία καὶ ἄλλου, ὅπου χάρη στὸν εὐκίνητο χαραχτῆρά μας καὶ στὶς ἄλλες πνευματικῆς μας ιδιότητες παίξαμε πάντα ἐκπολιτιστικὸ ρόλο. Τὸ γεγονός αὐτὸ σημειώθηκε σὲ μεγαλύτερη ἔκταση καὶ ἔνταση τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, μὲς σ' τοὺς ρουμανικοὺς καὶ σερβικοὺς πληθυσμούς.

Ἡ ἄνοδό μας πρὸς τὰ βόρεια—ὅπως καὶ τὸ γενικώτερο φαινόμενο τῆς διασπορᾶς τοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ παλιὰ καὶ στὰ τωρινὰ χρόνια—ὀφείλε-

ται στην πίεση γεωοικονομικῶν συνθηκῶν. Ἡ χώρα μας, ἔτσι ὅπως τὴ βρίσκουμε στὴ φύση—χωρὶς τὴν ἐπενέργεια τοῦ ἀνθρώπου—εἶναι ὄλο βουνὰ καὶ ἡ καλλιεργήσιμη ἔκτασή της μόλις φτάνει τὰ δέκα ἐφτά ἑκατοστὰ τῆς ὕλης ἐπιφανείας της. Ὑστερα δὲν ἔχει πολλὰ νερά, εἶναι φτωχιά σὲ θησαυροὺς τοῦ ὑπεδάφους, τῆς λείπουν ἀριτηρίες ἐσωτερικῆς συγκοινωνίας καὶ ὅλες οἱ ἄλλες φυσικῆς προϋποθέσεις γιὰ νὰ θρέψει ἕναν, σχετικὰ μὲ τὴν ἔκτασή της, πυκνὸ πληθυσμὸ. Τὰ ἴδια στοιχεῖα εἶχε ὁ π' ὄψει του κ' ὁ Παλάτων, ὅταν ἔλεγε ὅτι ἡ «στενοχωρία γῆς» ἦταν ἡ αἰτία τῆς διασπορᾶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς ὅλες τῆς διευθύνσεις καὶ μ' αὐτὴν ἐν μέρει δικαιολογοῦσεν ὁ φιλόσοφος τὴν ἀνάγκη τοῦ περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων στὴν ἰδεώδη του Πολιτεία. Γι' αὐτὸ ἀναγκαστήκαμε πάντα νὰ ζητήσουμε τὴ συμπλήρωση τῆς οἰκονομίας μας ἔξω ἀπὸ τὰ ἑλλαδικὰ σύνορα. Ἀλλὰ μιὰ καὶ οἱ γεωοικονομικῆς ἀνάγκης μᾶς ἐσπρωξαν στὴ διασπορὰ καὶ μᾶς ὠδήγησαν ἀκριβῶς ἐκεῖ, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἔκταθοῦμε, δηλαδὴ στὴ καρδιά τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ὅμως δὲ ριζώσαμε ἐκεῖ, ὅπως τὸ συμφέρο μας ἀπαιτοῦσε, γιὰ νὰ δημιουργήσουμε ἐνδόχωρα ἰκανὴ νὰ βαστάξει τὴν ἐξαιρετικὰ μεγάλη περιφέρειά μας. Ἀλλὰ εἴμαστε παντοῦ καὶ πάντα πρόσκαιροι, ξεριζωμένοι, γιὰ νὰ ἀφομοιωθοῦμε τελικὰ μὲ τοὺς ντόπιους πληθυσμούς. Κι' αὐτὸ ὀφείλεται ἰδίως στὴ φυλετικὴ μας ιδιότητα, πού εἶναι πραγματικὰ δίκοπο μαχαίρι, δηλαδὴ στὸ εὐκίνητο, διεισδυτικὸ ἐπιχειρηματικὸ καὶ ἀνήσυχο πνεῦμά μας, πού τόσο κολακεύομαστε νὰ θαυμάσουμε, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ βλέπουμε τὶς σκιές, θαμπωμένοι ἀπ' τὸ φῶς του, καθὼς ἐπίσης καὶ στὸν ἀτομιστικὸ χαραχτηρὰ μας. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ ριζώνουμε στὴ Γῆ πού μᾶς θρέφει, ἀλλὰ κλανιώμασε πάντα ἀνάμεσα σὲ ξένους λαούς, ὡς ἰδρυτὲς κέντρων ἀστικῶν, ὡς φορεῖς πολιτισμοῦ.

Ἡ ἀνοδὸς μας πρὸς τὰ βόρεια εἶχεν καὶ τὰ ἀντίστοιχο φαινόμενο τῆς καθόδου τῶν βόρειων λαῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, πού τὰ κίματά μης παρακολοθηθήσαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο. Ἀπὸ τὴν ἀποψη πού ἐξετάζουμε ἐδῶ, δηλαδὴ τὴ γεωπολιτικὴ σχέση περιφέρειας καὶ ἐνδόχωρας, ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ περιπτώση εἶναι ἡ εἰσβολὴ τῶν Σλάβων, πού σ' αὐτὴν οἱ Βυζαντινοὶ ἀντιτάξανε φοβερὴ ἀμυνα, καθὼς μᾶς τὸ δείχνουν οἱ ἐπικοὶ ἄθλοι τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ἡ καθόδος τῶν Σλάβων τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὀφείλεται στὴν πίεση τῶν Τουρανικῶν λαῶν, πού εἶχανε ξεχυθεῖ στὴ Νοτιανατολικὴ Εὐρώπη καὶ τὶς βόρειες χῶρες. Εἶναι δὲ ἀνάγκη στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ τονίσουμε μιὰ ξεχωριστὴ καὶ σημαντικὴ φυλετικὴ ιδιότητα τῶν Σλάβων, πού λείπει τελείως ἀπὸ μᾶς. Ὑπονοῦμε τὴν ιδιότητά τους νὰ ρίχνουν βαθιές, καὶ στέρρες ρίζες ἐκεῖ, ὅπου ἀπλώνονται, σὲ ἀντίθεση μὲ μᾶς, ὅπου παντοῦ καὶ πάντα, ὅπως προεῖπαμε, εἴμαστε προσωρινοὶ καὶ ἐφήμεροι μὲ τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπορροφήσή μας ἀπὸ τὴ θετὴ πατρίδα. Πραγματικὰ, ἐνῶ ἐμᾶς χαρακτηρίζει, κατὰ βίαν, ἡ ἐμπορικὴ διάθεση καὶ ἡ περιπλανητικὴ τάση, τοὺς Σλάβους ἀντίθετα διακρίνει κάτι τὸ δυσκίνητο, ἐπίμονο κι' ὑπομονετικὸ στὸ χαρκατῆρα. Ὑστερα ὑπάρχει καὶ διαφορὰ στὸν τρόπο τῆς

δμαδικῆς ὀργάνωσης τῆς ζωῆς μας. Ἀηλαθῆ ἐνῶ ἡμεῖς εἴμαστε κατ' ἐξοχὴν ἀτομιστῆς καὶ ζοῦμε κάτω ἀπὸ συνθῆκες ἀστικῆς ὀργάνωσης τῆς κοιτωνίας μας, οἱ Σλάβοι τούναντιόν εἶναι ὀργανωμένοι σὲ πατριαρχικὲς ἐνώσεις, ὅπως ἡ Ζαδρούγα, καὶ ἀποτελοῦν σταθερὴ βᾶση γεωργικοῦ βίου. Γι' αὐτὸ ἐνῶ ἡμεῖς σκορπιζόμαστε στὰ πέρατα τοῦ κόσμου καὶ κατάντησε νᾶχουμε στὴ διασπορὰ τὸ ἓνα τρίτο τοῦ συνόλου Ἑλληνισμοῦ, ἀφήνοντας σὲ ξένα χέρια τὴ Γῆ τῶν πατέρων μας, γὰρ νὰ γίνουμε ἔμποροι ἢ ἐπιχειρηματίες. οἱ Σλάβοι ὅμως ἀγαποῦν τὴ Γῆ πού τοὺς θρέφει, ῥιζώνουν ἐκεῖ καὶ δὲν τὴν ἀποχωρίζονται παρὰ μὲ τὴ βία καὶ τὸν ἀγῶνα.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς γεωπολιτικῆς σχέσης περιφέρειας καὶ ἐνδόχωρας, πού ἔχει βίωση τὴ στεριά, μὲ τὴν ἐνότητα τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, πού ἐκφράζεται στὴν παραλιακὴ τους γραμμὴ, μᾶς ὀδηγεῖ στὸ τελικὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ κυριώτερο αἴτιο ὄλων αὐτῶν τῶν σχέσεων ἀποτελεῖ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῶν χωρῶν αὐτῶν, πού συνεπάγεται κοινότητα στὰ πεπρωμένα τους. Ἡ κοινότητα τοῦτη ἀποτέλεσε τὴ βᾶσις τόσο γὰρ τὴ θεμελίωση τοῦ Κράτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ὕστερα τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Βυζαντινῆς Ἀυτοκρατορίας, ὅσο καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Κράτους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἡ ἴδια ἐπίσης κοινότητα δημιούργησε τὴν κατάλληλη ἀτμόσφαιρα γὰρ τὴν ἐκδήλωση, στὰ νεώτερα χρόνια, δύο οὐτοπικῶν ἰδανικῶν: μᾶς Ἀνατολικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ μᾶς Ἀνατολικῆς Ὀμοσπονδίας πού θὰ ἐπιχειρήσουμε σύντομα νὰ τὰ ἐκτιμήσουμε μὲ τὸ γεωπολιτικὸ κριτήριον.

II. Τὰ ἰδανικά μᾶς Ἀνατολικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ μᾶς Ἀνατολικῆς Ὀμοσπονδίας.

Τὰ δυὸ ἰδανικά, πού θὰ ἐξετάσουμε σύντομα στὸ κεφάλαιο τοῦτο, ὅσο καὶ νὰ φαίνονται πῶς μοιάζουν μὲ τὴ Μεγάλῃ Ἰδέα, — ὅμως καὶ παραλλάξουν σημαντικὰ ἀπ' αὐτήν. Ἡ πρώτη ὕψη τῶν πραγμάτων ξεγελάει — ἰδίως τὸ γεγονός, ὅτι καὶ τὰ τρία βασίζονται στὴ κοινὴ Μοῖρα τῆς γεωγραφικῆς θέσις τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἄν κυττάξουμε ὅμως πρὸ προσεχτικὰ θὰ δοῦμε τὶς ἔντονες διαφορὰς καὶ τὶς θεμελιακὰς τους ἀνομοιότητες.

Ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, πού ἀρχίζει νὰ φουντώνει στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπ' τὸ πέσιμο τῆς Πόλης στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἴσαμε τὰ ἰδικὰ μας χρόνια, γύρευε σώνει καὶ καλλὰ ν' ἀναστήσουμε τὴ Βυζαντινὴ Ἀυτοκρατορία, πού, μὲ κέντρο τὴν Πόλη, θὰ περιλίβαινε ὅλες τὶς χῶρες τῆς παλαιᾶς Ἀυτοκρατορίας, ἀπὸ τὸ Δούναβη ἕως τὸ Ἀντικὸ πέλαγος καὶ ἀπὸ τὸ Ἰόνιον καὶ τὸν Ἀδρία ἴσαμε τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Νὰ δημιουργήσουμε Κράτος Παμβαλκανικὸ καὶ Μικρασιατικὸ (ὄλο τὸ πολιτειακὸ ἐκεῖνο μωσαϊκὸ) κάτω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἡγεμονία καὶ μὲ Ἑλληνα Βασιλεῖα σὲς ἀκτὲς τοῦ Βοσπόρου. Δὲν περιορίζε τὰ ἔθνικὰ μας ὄνειρα στὰ σύνορα, πού φυσιολογικὰ διατύπωνε ἡ γεωγραφικὴ μας θέσις, ἀλλὰ παρασυ-

• Ἀρχεῖον • Δ. Καλιτσονάκι, Τόμ. 19 (1939) Τεύχ. Α'

ρόμενη τότε ἀπ' τὰ ἰδανικά τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Κράτους, πού τὰ ὄριά του ἔφταναν πέρα ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ Μεσόγειο σὲ χῶρες πού ἀποτελοῦσαν τὴ βάση τῆς ζωῆς ξένων λαῶν καὶ τότε ἀπὸ τὴν αἴγλη μιᾶς χιλιόχρονης Αὐτοκρατορίας. ποί, ἀγνοῶντας τὴν πραγματικότητα τοῦ ἔθνικου ἑδάφους, ἀπλωνότανε σ' ἔκταση ἑδαφικὰ ἀπέραντη καὶ γεωφυσικὰ ξεσχισμένη, ἐσπρωχνε τὸν Ἑλληνισμό σ' ἐνέργειες δονωχωτικὲς καὶ σὲ πράξεις καταδικασμένες ἀπ' τὰ πρὶν εἰς ἀποτυχία.

Ἡ θετικὴ ὄψη τῆς ἰδέας αὐτῆς στάθηκε τὸ γεγονός, ὅτι ἀποιέλεσε τὴν πνοή, πού συνταύλιζε τὴν ἔθνικὴ φλόγα στὴ ψυχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δταν τρεμόσβυνε στὴ βίαιη ἀντίθεση τῶν γεγονότων. Κάθε ἄλλο ἀποτέλεσμα ἔξω ἀπ' αὐτὸ—στὸ πολιτικὸ, στὸ πραχικὸ ἑδαφος—ἔμεινε ἀρνητικὸ καὶ ἐπιζήμιο.

Ὡστόσο, ἡ ἰδέα τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας, διατυπωμένη ἀπ' τὸν Κ. Σ. Σοκόλη στὸ βιβλίον του «Αὐτοκρατορία» κάπως ῥωμαντικά καὶ ἰδεαλιστικά, ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωση σὰ βγῆκε στὴ δημοσιότητα καὶ σήκωσε γύρω της ἀρκετὴ συζήτηση. Ξεκινᾷ ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ἀπ' τὴν ἱστορικὴ παρατήρηση, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀρχίζοντας ἀπ' τὴ πτώση τοῦ Ρωμαϊκοῦ κολοσοῦ, κυριαρχεῖται ἀπὸ πλατύτατες ἰδέες: τὴ θεμελίωση Κράτους πάνω σὲ ἠθικοθρησκευτικὴ καὶ ὄχι ἔθνικὴ μόνο ἢ φυλετικὴ βάση. Ἐνωτικὸ στοιχεῖο τῆς εἶναι ὁ Χριστιανισμός, ἡ πίστη στὸ Χριστὸ καὶ τὴν ἠθικὴ του διδασκαλία. Σύμβολό της εἶναι τὸ «ἀγαπάτε ἀλλήλους». Τὸ ἐνωτικὸ αὐτὸ στοιχεῖο τῆς πίστεως κράτησε κάτω ἀπ' τὸ σκῆπτρον τῆς Αὐτοκρατορίας λαοὺς διαφορετικῆς φυλῆς, πατρίδας καὶ γλώσσας καὶ ὄχι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ δημιούργησε τὸ αἴσθημα τῆς ἀδελφότητος τῶν λαῶν αὐτῶν. Ὁ Σοκόλης ἰσχυρίζεται, ὅτι καὶ ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα ἀπὸ τὴν ἴδια ἰδέα οἰστρολατιζότανε: τὴν ἰδέα τῆς «Ἀδελφότητος» τῶν λαῶν, πού ζούσανε κάτω ἀπ' τὴν Τούρκικη σκλαβιά. Τὴν ἐρμηνεύει τὴν ἐπανάσταση ὡς σταυροφορία, ὡς ξεσήκωμα τῶν «Χριστιανῶν τοῦ Γένους Ρωμαίων κατὰ τοῦ κατακτητοῦ», πού συνεργάστηκαν γιὰ τὸν κοινὸ σκοπὸ μὲ «τοὺς θρησκευτικῶς ὁμόφρονους τῶν κατακτητῶν, ἀδιαφόρως εἰς ποίαν φυλὴν ἀνήκον». Καὶ φέρνει ὡς ἀπόδειξιν τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα, πού ἀποτεινόμενος γενικά σ' ὄλους τοὺς «ὑπόδουλους ἀδελφοὺς λαοὺς» καὶ ὄχι μόνον στοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ τὴν ὁμαλὴ ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων χάλασε, κατὰ τὸν Σοκόλη, ἡ φερομένη ἀπ' τὴ Δύση ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, πού βιαστήκαμε νὰ ἐγκλωπώθοῦμε, λησμονῶντας, ὅτι στὴν Ἀνατολὴ (ἀπ' τὸν Ἀλέξαντρο καὶ ἐδῶθε) κυριάρχησε πάντα τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ ὄχι ἡ ἑλληνικὴ πατρίδα. Ἀλλὰ ἡ ἀνάπτυξιν τοῦ δικοῦ μας Ἑθνισμοῦ ἀναψε, καθὼς ἦταν φυσικόν, καὶ τὸ ἴδιο αἴσθημα στοὺς ἄλλους «ἀδελφοὺς λαοὺς», πού νομίσανε πῶς γυρεύουμε νὰ κυριαρχήσομε ὡς ἔθνος στὴν Ἀνατολὴ (ἐνῶ αὐτὴ ἦταν ἡδη πνευματικὰ δική μας, κατὰ τὸν Σοκόλη). Κι' ἄρχισαν φυλετικοὶ ἀνταγωνισμοὶ καὶ πόλεμοι νὰ τοὺς συνταράξουν. Καταλήγει δὲ ὁ Σοκόλης στὴ διατύπωση τοῦ νέου Ἰδανικοῦ: ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία βασιζότανε στὴν

πίστη, ἐμεῖς ἄς βασιστοῦμε στήν ἀδελφότητα μέ σύνθημα : «Ἡ Ἀνατολή διὰ τοὺς Ἀνατολίτας».

Ἐνῶ λοιπὸν ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἐμπνεότανε ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας, ἀντίθετα τὸ ἰδανικὸ τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας ἀρνιότανε κάθε ἐθνικὴ ἰδιότητα, κάθε ἐθνισμὸς ἢ πατριωτισμὸς καὶ στηριζότανε σὲ ἀρχὴ ἠθικὴ, στήν ἀρχὴ τῆς «ἀδελφότητος» τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν.

Συγγενικὸ μέ τὸ παραπάνω εἶναι καὶ τὸ Ἰδανικὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀμοσπονδίας ποὺ κήρυξε μὰ ἀπὸ τίς πρῶτες καὶ δημιουργικῆς φυσιογνωμίαις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ : ὁ ἀλησμόνητος Ἴων Δραγούμης Πρέπει νὰ νοιώσουμε βαθεῖα τὸ Ἰδανικὸ αὐτὸ γιὰ νὰ ἐξιμησοῦμε τὴν πολιτικὴν του ἐνέργεια ἀπ' τὰ 1908 ἴσαμε τὸν τραγικὸ θάνατό του—καὶ ἰδίως τὴν πολεμικὴν του κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου.

Κι' ὁ Δραγούμης ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῆς «ἀδελφότητος» τῶν λαῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου καὶ τῆς Μικρασίας, ἢ, ὅπως λέει ὁ ἴδιος : «τὸ συμφέρον τῆς ἀδελφοσύνης». Πιστεύει βαθεῖα ὅτι λόγοι ἱστορικοὶ καὶ γεωγραφικοὶ κατέστησαν φυσικὴ κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆ Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ τῆ Μικρασία. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ ζήσουμε ἀνετα καὶ φυσικά καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πρέπει νὰ κατευθύνονται ὅλες οἱ πολιτικῆς μας ἐνέργειαι. Καθαρὴ ἰδέα τοῦ ἰδανικοῦ του, ὅπως ἀπροκρυσταλλώθηκε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, μᾶς δίνει τούτῃ ἡ περιχοπὴ : «Ἡ Πολιτικὴ Ἐπιθεώρηση ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς ἐργάζεται ὑπὲρ ὠρισμένου πολιτικοῦ ἰδανικοῦ· τὸ ἰδανικὸν αὐτὸ εἶναι ὁ συνασπισμὸς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐθνῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ὑπὸ ἓνα τύπον Ἀνατολικῆς Ὀμοσπονδίας ἢ Συμπολιτείας, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ περισώσωμεν τὰ κοινὰ ἡμῶν συμφέροντα, νὰ διατηρήσωμεν τὸν ἰδιαιτέρον ἡμῶν χαρακτῆρα καὶ νὰ ἀναπτύξωμεν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ τὸ ἀρμόζον εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς εἶδος πολιτισμοῦ· νὰ ζήσωμεν οὕτω ἀνετώτερα καὶ δημιουργικώτερα, δηλαδὴ εὐτυχέστερα». Ὡστόσο ὁ Δραγούμης δὲν ἔδινε ἐθνικιστικὸ, κατακτητικὸ νόημα στὸ ἰδανικὸ του. Ἀπὸ ὅ,τι ξέρουμε—καὶ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἔγραψε πολλὰ καὶ καθαρά, ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ μιλάμε χωρὶς δισταγμὸ—τὸ ἰδανικὸ του αὐτὸ τ' ἀντίκρυξε ὁ Δραγούμης ὡς πνευματικὴ ἀξία, ὡς προσπάθεια ἀπ' τὴν πολιτικὴν ἔνωση τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Βαλκανικῶν λαῶν νὰ γεννηθεῖ ἓνας νέος ἀνατολικὸς πολιτισμὸς—ἴσως μάλιστα καὶ νὰ «χωνευτεῖ», μέ τὸν καιρὸ, μὰ καινούγια ὄρτσα, ἢ ἀνατολική. Ὅσο γιὰ τὴν ἐσωτερικὴν σύσταση καὶ ὀργάνωσιν τῆς Ὀμοσπονδίας μπορεῖ νὰ ὑπαχθεῖ, ὅπως τὴν φανταζότανε αὐτὸς σ' ἓναν τύπον ἀνατολικοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Ἀπ' τὴν ἄποψη αὐτὴ χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα σημειώνει στὸ Ἡμερολόγιό του : «Νὰ συμβιβασθῇ ὁ ἐθνικισμὸς, ὁ σοσιαλισμὸς καὶ ὁ ἀνατολισμὸς. Νὰ βρεθῇ ὁ ρυθμὸς τους ὁ ἐνιαῖος. Οὔτε ὁ ἐθνικισμὸς, οὔτε ὁ ἀνατολισμὸς, οὔτε ὁ σοσιαλισμὸς μέ ἱκανοποιῶν ὁ καθένας τους ὀλοκληρωτικά. Τοὺς αἰσθάνομαι καὶ τοὺς τρεῖς καὶ τοὺς ξεπερνῶ». Καὶ

τοὺς ξεπερνάει ἀσφαλτα στή σύνθεσή τους, πού τὴν πιστεύει δυνατὴ στήν Ἐνατολικὴ Ὀμοσπονδία.

Ὁ σκοπὸς τῆς μελέτης τούτης ἐπιβάλλει ἡ κρατικὴ μας γιὰ τὰ δυὸ παραπάνω ἰδανικὰ νὰ εἶναι γενικὴ καὶ σύντομη.

Κάθε πολιτειακὸς ὄργανισμὸς εἶναι κατορθωτὸς καὶ βιώσιμος μόνον στή σύνθεση δυὸ κύριων στοιχείων: Γῆς καὶ Αἵματος. Δηλαδή γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἕνας τέτοιος ὄργανισμὸς—ὅποιοιδήποτε τύπου καὶ νά-ναι—χρειάζεται πρῶτα ὠρισμένο ἔδαφος καὶ ὑπερὰ οἱ ἄνθρωποι, πού θ' ἀπλωθοῦν καὶ θὰ ριζώσουν πάνω ο' αὐτό. Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ τὴν παραγνώρισαν ὀλίγοτετα καὶ ὁ Σοκόλης μὲ τὴν Ἐνατολικὴν τοῦ Αὐτοκρατορίας καὶ ὁ Δραγούμης μὲ τὴν Ἐνατολικὴν Ὀμοσπονδία. Γιατί καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος κινήθηκαν ἔξω ἀπ' τὴ σταθερὴ πραγματικότητά τοῦ ἔθνικοῦ ἔδαφους—καὶ οἱ δυὸ τους ἐμπνευστήκανε ἀπὸ ἰδέες ἠθικὰς, ἀπὸ ἀξίες πνευματικὰς. Οὔτε ὁ ἕνας οὔτε ὁ ἄλλος σὰ μιλῖνε γιὰ τὸ ἰδανικὸ τους, ἔχοντε ὑπ' ὄψη τους τὴ γεωγραφικὴ ὀντότητα τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου καὶ τῆς Μικρασίας, ἀλλὰ σκέφτονται καὶ βλέπουντε μόνον τοὺς λαοὺς, πού ζοῦνε σὺς περιοχὰς καὶ τὸν ἠθικὸ ἢ πνευματικὸ δεσμὸ πού τοὺς δένει μεταξὺ τους. Ἐν μελετοῦσαν βαθύτερα τὴν ἱστορία τῶν Ἐνατολικῶν λαῶν θὰ διαπίστωναν, ὅτι ἐκεῖνο πού ἔδενε τοὺς λαοὺς αὐτοὺς (Ἕλληνας, Βαλκάνιους, Ἐνατολίτες), στὰ χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, σὲ ἐνότητα κρατικὴ, δὲν ἦταν φυσικογεωγραφικὴ καί, πολὺ λιγώτερο γεωπολιτικὴ ἢ γεωοικονομικὴ ὁμομορφία ἀλλὰ ἡ τέχνη τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ δύναμη τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ χωνευτοῦν σὲ μιὰ καινοίργια ῥάτσᾶ, τὴν Ἐνατολικὴν—πρᾶγμα πού πίστευε, ὅτι μποροῦσε νὰ γίνε στὰ πλαίσια μιᾶς Ἐνατολικῆς Αὐτοκρατορίας ὁ «φίλος καὶ συνεργάτης» τοῦ Δραγούμη κ. Σουλιωτῆς—Νικολαΐδης. Ὅσο γιὰ τίς φυλετικὰς ἀνομοιότητες καὶ τίς γεωπολιτικὰς διαφορὰς, πού τοὺς χωρίζουν δὲν κάνουντε καθόλου λόγο.

Ἄλλὰ τὸ πνευματικὸ στοιχεῖο αὐτόνομο δὲν δημιουργεῖ αὐτοκρατορίες ἢ ὁμοσπονδίας, ἂν δὲν ὑποταχτεῖ καὶ συνεργαστεῖ μὲ τὰ δυὸ στοιχεῖα: τὸ ἔδαφος καὶ τὴ φυλὴ, πού ἀποτελοῦν τὰ πρωταρχικὰ καὶ κύρια στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν λαῶν. Ἀντίθετα, τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα δὲν εὐνοοῦν καμμιά πολιτικὴ ἔνωση, οὔτε τόσο πλατειά, ὅπως τήνε γύρευαν ὁ Σοκόλης καὶ ὁ Δραγούμης, οὔτε καὶ ἔδαφικὰ στενώτερη δηλαδή στὰ ὅρια τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

Γ'. ΠΕΠΡΩΜΕΝΑ ΚΑΙ ΙΔΑΝΙΚΑ

Καὶ τῶρα, ἂν ἀποτραβήξουμε γιὰ μιὰ στιγμή τὸ βλέμμα μας ἀπ' τὴ ροὴ καὶ τὴ βοή τῶν τριγύρω μας γεγονότων, ἂν ἀπλώσουμε τὴ ματιὰ μας πάνω στὴν Ἐλληνικὴ Γῆ, σὲ καθολικὴ ἐποπτεία τοῦ σύνολου τῶν γεωγραφικῶν τῆς παραγόντων, θὰ δοῦμε ἀπ' τὴ σκοπιά αὐτὴ γὰ διαγράφεται ἔντοια τὸ συγγενὸ πεπρωμένο μας: ἕνας ἀδιάκοπος ἀ γ ῶ ν α ς καὶ μιὰ κατασύνεχη ἀ γ ῶ ν ῖ α. Πραγματικὰ, ἡ

Ἑλληνική Γῆ ὅπως εἶναι φτωχέα καὶ ἀνίκανη νὰ διαθρέψει ἀκέραιον τὸν πληθυσμὸν τῆς, ἀναγκάζει τὸν Ἑλληνισμόν, ἀπ' τὰ παλιὰ Ἰσάμε τὰ τωρινὰ χρόνια, νὰ συμπληρῶναι τὴν οἰκονομίαν του στὴ διασπορὰ καὶ νὰ πλανιέται στὴ θάλασσα—αἰώνιος Ὀδυσσεὺς χωρὶς τὴν ἐλπίδα τῆς πατρικῆς Ἰθάκης. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν χαλκεύτηκε ὁ δεσμὸς τοῦ Ἑλλήνα μετὰ τὴν Γῆ τοῦ ἀκατάλυτος (ὅπως παρατηροῦμε αὐτὸ σ' ἄλλους γεωργικὸς λαοὺς)—ὅσο καὶ ἂν τὴν ἔχει ποτίσει μετὰ τὸ αἷμα του. Ἄν καλοσκεφτοῦμε ὅτι τὰ πενήντα πέντε ἑκατοστὰ τῶν Ἑλλήνων ζοῦσαν. Ἰσάμε τὴ Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, στὴ διασπορὰ καὶ οἱ τῶρα τὸ ποσοστὸ αὐτὸ ἔχει ἀγαθὰ εἶδη σιτηρὰ τρίτο, σχεδόν, τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, θὰ καταλάβουμε μερικὰ ἀπ' τὰ ἄλλα τῆς ἐθνικῆς μας τραγωδίας καὶ θὰ νοιώσουμε τὴ σημασίαν τῆς πνευματικῆς τῶν ἐθνικῶν μας δυνάμεων (προσωπικῶν καὶ ἐδαφικῶν) γιὰ τὴν προκοπὴν καὶ πρόοδον τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Τὶς βαρεῖες αὐτὲς ἀντίρροποιες τῆς νεοελληνικῆς Γεωοικονομίας τὶς κάνει βαρύτερες ἢ γεωγραφικῆς θέσης καὶ ἡ σχέση τῆς περιφέρειᾶς τῆς πρὸς τὴν ἐνδόχωρον. Ἀπ' τὴν μιὰ μεροπλοκομαστέ, ὅπως εἶδαμε, ἐκτεθειμένοι στὴν κρίσιν γεωπολιτικῶν δυνάμικων ἀκτίων καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ὑφιστάμεθα πάντα τὴν ἐξάρτησιν ἀπ' τὴν ἐνδόχωρον, πού βρῖσκεται σὲ ξένα χέρια. Γιὰ τοῦτο καὶ τὸ πεπρωμένο μας ἐκδηλώνεται σὰν ἀδιάκοπος ἀγῶνας νὰ συγκρατήσουμε τὴν Γῆν μας, πού τὴν ἔχουμε ποτίσει κατὰ βῆματα μετὰ τὸ αἷμα μας καὶ συνάμα νὰ ζωογονήσουμε μετὰ τὸ μόχθον μας, μετὰ τὸν ἰδρώτα μας τὶς δυνάμεις, πού κρύβονται ἀκόμα στὰ σπλάχνα τῆς, γιὰ νὰ οἰζώσουμε καὶ νὰ δεθοῦμε μαζί τῆς ἀκατάλυται. Καὶ φανερῶνεται ἀκόμα τὸ πεπρωμένο μας σὰν μιὰ κατασύνεχη ἀγωνία πού φωλιάζει στὴν ψυχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τριανταπέντε δλόκληρους αἰῶνες ἑλληνικῆς-ἱστορίας ἀγωνία, πού μᾶς συνέχει ἀκατάπαυστα ἀπὸ τὸ ἀλλεπλόλληλο χάσιμο καὶ πύρσιμον τῆς Γῆς μας.

Νὰ τὸ καινούργιον ἰδανικὸν τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Δηλαδὴ ἀπ' τὴ μεριά νὰ ἐνωθοῦμε ἐδαφικὰ, σύμφωνα μετὰ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς Γεωπολιτικῆς, νὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν ἐνδόχωράν μας, κατὰ τρόπον πού νὰ διατηροῦμε ἄφθονα καὶ χωρὶς κίντυνον νὰ μᾶς τῆνε πύρουν μὴ τόσομεγάλῃ παραλισκῇ γραμμῇ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ μαζέψουμε τὶς σκόρπιες, στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, δυνάμεις μας, νὰ ἐνωθοῦμε πολιτικὰ μετὰ τὶς ἑλληνικῆς παροικίας τοῦ ἐξωτερικοῦ, πού ἀντικρύβουνε πάντα τὸν κίντυνον καὶ τὸν πειρασμὸν ν' ἀφομοιωθοῦν μετὰ τοὺς ντόπιους πληθυσμοὺς καὶ νὰ χαθοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πολὺ τιμὰ στοιχεῖα τῆς προκοπῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως χίθησαν καὶ τόσα ἄλλα ὡστῶρα.

Κι' ἂς μὴ μᾶς τρομάζουν οἱ δυσκολίες. Στὴ ζωὴν μας ὀλόκληρον δυσκολίες ἀντιμετωπίσαμε καὶ δυσκολίες νικήσαμε—αὐτὸς ἦταν ὁ κανόνας τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας—Γιὰ τοῦτο καὶ εἶναι ὥραία ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γαί ὑπῆρξε πάντα ἕνας ἀγῶνας καὶ μιὰ ἀγωνία. Ἡ δόξα του στάθηκε ἡ θέλησὴν του νὰ δαμάσει ἕνα ἀμείλιχον πεπρωμένο. Καὶ πάντα του νίκησε, γαί πάντα ἤθελε καὶ πίστευε στὴν νίκη.

Ἡ ἀγωνία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γῆ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὸ δράμα, ποῦ δημιουργεῖ ἡ θέση τῆς ἀνάμεσα σὲ δυὰ ἀντιμαχόμενους πνευματικούς πόλους μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, ὡς σημεῖο, ὅπου διασταυρῶνεται δυὸ ἀντίθετα πνευματικὰ ρεύματα. Ἡ προσπάθειά του νὰ ἰσορροπήσει ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς ἀντίνομες ἔλξεις καὶ νὰ μὴ χάσει τὸν ἀληθινὸ ἑαυτό του, παρασυρόμενος ἀπὸ μιὰ ἢ ἀπὸ τὴν ἄλλη δύναμη, τὸν κρατᾷ ἀκόμα καὶ σήμερα σὲ ἀγωνία καὶ ἀποτελεῖ τὸ κρίσιμο σημεῖο τῆς δημιουργίας νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁλόκληρη ἡ πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἐξέλιξη τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἀφότου ἀρχίζει θαμπὰ νὰ χαράζει ἡ φυσιογνωμία του μέσ' στὴν ἱστορία, χαρακτηρίζεται ἀπ' τὴν ἀμοιβία ἀλληλεπίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος. Ἡ ἀλληλεπίδραση αὐτὴ καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο ἀντίθετων πνευματικῶν κόσμων ἐκδηλώνονται κατὰ τὴν κρίσιμη περίοδο τῶν τελευταίων οἰώνων τῆς παρακμῆς τοῦ Βυζαντίου, ὅποτε τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἱστορικῆς ὄντοτητας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ ξεχωρίζονται ἀδρότερα, μὲ τὴ γέννηση δύο ἀντίθετων ρευμάτων, τοῦ βυζαντινοῦ καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ, ποῦ τὰ ἀντιπροσωπεύουν δύο ξεχωριστὲς φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: Ὁ Γεννάδιος καὶ ὁ Γεμιστός. Ὁ πρῶτος, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Ἀριστοτελισμὸ, ἀγωνιζότανε νὰ διατηρήσει μιὰν ἀνατολικὴν χριστιανικὴν παράδοση, ὁ δεύτερος, ποιημένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνα, ἤθελε νὰ σπάσει κάθε δεσμὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ νὰ μεταθέσει τὸ κέντρο τοῦ βάρους του στὴ Δύση. Ἐνῶ ὁ πρῶτος ὁμολογοῦσε «Ἕλλην ὢν τὴν φωνὴν οὐκ ἂν ποτὲ φαίην Ἕλλην εἶναι, διὰ τὸ μὴ φρονεῖν ὡς ἐφρόνουν ποτὲ Ἕλληνες. . . εἷτις ἔροιτό μοι τις εἰμί, ἀποκρινοῦμαι Χριστιανὸς εἶναι. . .», ἀντίθετα ὁ δεύτερος κήρυχνε θαρρετὰ καὶ περήφανα: Ἕλληνες ἐσμὲν τὸ γένος ὡς ἦτε πατριος φωνὴ καὶ ἡ πατριος παιδεία μαρτυρεῖ.

Στὰ δικὰ μας τὰ χρόνια τὸ δράμα τῆς ἀντίθεσης Ἀνατολῆς καὶ Δύσης τὸ ζήσανε ἔντονα δυὸ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι, δυὸ ξεχωριστοὶ πνευματικοὶ ἀγωνιστὲς: ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος, ὁ ὠραιοπαθὴς αὐτὸς Ἑλληνολάτρης, καὶ ὁ Ἰων Δραγοῦμης, ὁ μοναδικὸς Ἰδας—Μάρτυρας καὶ Ἡρώας τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας.

Καὶ οἱ δύο τους, κινούμενοι σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἑλληνολατρείας, ἀντιπρῶτον ἀρνητικὰ τὸν δυτικὸν πολιτισμὸ—βλαία σχεδὸν ὁ Γιαννόπουλος, μὲ κάποια συγκατάβουση ὁ Δραγοῦμης. Ὁ πρῶτος κήρυξε στὸ «Νέο Πνεῦμα» τὴν ἀνάγκη τῆς ἐθνικῆς ἀναγέννησης, ἀλλὰ ὡς ἀνάγκη, ποῦ τὴν ἐπιβάλλει ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς Ἑλλάδας: «ἢ νὰ εἶναι ἡρωϊκὴ ἢ νὰ εἶναι δούλη». Πίστευε πραγματικὰ ὁ Γιαννόπουλος, ὅτι ὁ πολιτισμὸς εἶναι ζήτημα μακρᾶς ἐπενέργειας καὶ ἀλληλεπίδρασης τῆς Γῆς καὶ τῆς Φυλῆς. Συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν ὡμορφιά τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἀπόρριψε κάθε στοιχεῖο δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως καὶ κάθε μόριο ἀνατολικο-χριστιανικῆς παράδοσης, καὶ δραματίστηκε—κάπως συγχυσμένα καὶ ἀκαθό-

ριστα, εἶν' ἡ ἀλήθεια—μὴν ἐθνικὴ ἀναγέννηση ἀπὸ τὴν αὐτόνομη καλλιέργεια τῶν δικῶν μας στοιχείων, ὁλότελα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ Δύση ἢ τὴν Ἀνατολή.—Καὶ ὁ Δραγούμης πιστεύει ὅτι ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς δὲν ταιριάζει στὴ φύση τοῦ Ἑλλήνα, πού εἶναι πλιότερο ἀνατολίτικη, γι' αὐτὸ καὶ δὲ μπόρσσε νὰ τὸν ἀφομοιώσει, ἀλλὰ μονάχα νὰ τόνε μιμηθεῖ εἰς βάρος τῆς φυσιολογικῆς ἐξέλιξης τοῦ ἐθνικοῦ του πολιτισμοῦ. Νομίζει ὁ Δραγούμης, ἀπαράλλαχτα ὅπως καὶ ὁ Γιαννόπουλος, ὅτι πρέπει νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸν γνωρισμὸ τοῦ ἐθνικοῦ μας ἐγώ, πού διαστράφηκε ἀπὸ τὸν ψευτοκλασικισμὸ καὶ τὸν ψευτοσυγχρονισμὸ μας, ὅτι στοιχεῖα νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπάρχουν, μὰ πρέπει νὰ διαμορφωθοῦν. Καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μᾶς τὰ δίνει ἡ γνώση τῆς δημοτικῆς μας παράδοσης, πού, κατὰ τὸν Δραγούμη, εἶναι γεμάτη ἀπὸ στοιχεῖα ἀνατολίτικα, γιὰτὶ ἡ φυσικὴ κοιτίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτανε πάντα ἡ Ἀνατολή καὶ πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ τραβήξουμε καὶ τώρα. Ὅμως ὅχι γιὰ ν' ἀφομοιωθοῦμε μεσ' τὸ χωνευτήρι τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ τήνε «μαλάξουμε» κατὰ τὰ πρότυπά μας, κρατῶντας τὴν ξεχωριστὴ μας ὑπόσταση καὶ ἐπιβαλλόμενοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ στὴ Δύση. Γιατὶ ἡ θέση μας στὴ διασταύρωση Ἀνατολῆς καὶ Δύσης μᾶς καθώρισε ἀνάκαθεν τὴν λεπτότατη ἀποστολὴ νὰ ἰσορροποῦμε τὰ δυὸ ἀντίθετα πνευματικὰ ρεύματα, πού ἔρχονται καὶ σμίγουν ἐδῶ, δίνοντας στὴ Δύση στοιχνία ἀνατολίτικα: ὅ,τι γενικὰ ἀπορρέει ἀπ' τὸ συναίσθημα, καὶ στὴν Ἀνατολὴ στοιχεῖα δυτικά: ὅ,τι εἶναι ἀπαύγασμα τῆς λογικῆς, ὅ,τι ἔχει πραγματικὰ ὄργανωθεῖ καὶ κρυσταλλωθεῖ τὲ μορφῇ.

Ἀναζήτησα μέσα στὴν Ἱστορία καὶ τὴ Μυθολογία τῶν πολιτισμένων λαῶν μιὰ πράξη, ἓνα λόγο ἢ ἓνα μῦθος, ὡς στερονόγραφο, ὡς ἐπιμύθιο καλύτερα, στίς σκέψεις πού προηγήθηκαν. Ἀλλὰ ζωντανώτερη καὶ πιὸ κατάλληλη γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ μοῦ φάνηκε μιὰ συνήθεια τῆς ζωῆς κάποιων ἰνδιάνικων φυλῶν, πού εἶναι ἀληθινά, εὐαίσθητες στὴν ἔκφραση καὶ τὴ χειρονομία: Λένε, πὼς σὰ θέλουν νὰ μιλήσουν γιὰ σοβαρώτατα πράγματα (ζητήματα ζωῆς καὶ θανάτου γι' αὐτοὺς) συνηθίζουν ν' ἀνάβουν μεγάλες φωτιὲς ἴσως γιὰ νὰ φαίνεται στὴ φεγγαβόλα λάμψη τους καθαρώτερος ὁ λογισμὸς κι' ἡ σκέψη του ἀγνότερη.

Ἀπὸ μιὰν ὠρισμένη σκοπιά, ἀπ' τὴ σταθερὴ πραγματικότητά τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς ἀνάβουμε κι' ἐμεῖς μιὰ φωτιά, γιὰ νὰ δοῦμε φωτεινὰ τὰ ἱστορικά μας πεπρωμένα καὶ ν' ἀγναντέψουμε θαρρετὰ καινούργιους ἐθνικοὺς ὀρίζοντες ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Hegel*. Vorlesungen über [die Philosophie d. Geschichte.
Bausteine. Zur Geopolitik [(1932) σειρά μελετῶν τῶν Kjellen, Haushofer, Obst, O. Maul, Lautensache].
Α. Δανιηλίδου, Νεοελληνική Κοινωνία καὶ Οἰκονομία [(1934) τὸ πρῶτο κεφάλαιο, μετὰ πλούσια βιβλιογραφία, δημοσιεύθηκε στὸ «Ἀρχεῖο» τοῦτο Τόμ. 12 (1932) Γ'].
Σφορῆ, Οἰκονομία καὶ Γεωοικονομία.
Hummel und Siewert, La Méditerranée, μετ. ἀπ' τὰ γερμανικά ὑπὸ A. Cogniet (1937)
Philippson, Das Mittelmeergebiet.
Otto Maul, Das Griechische Mittelmeergebiet.
Ἀράντου, Τὸ Αἰγαῖον καὶ ἡ γεωγραφικὴ διάσπασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Ἡμερ. Μαγ. Ἑλλάδος, 1928).
τοῦ *Ἰδίου*, Μακεδονικά (1920)
Κοντογιάννη. Γεωγραφία τῆς Μ. Ἀσίας.
Raull Rochette, Histoire des colonies grecques (Paris, 1875).
E. Curtius, Die Griechen als Meister d. Colonisation (Berlin 1883).
P. Herre, Weltgeschichte am Mittelmeer.
Μαυρῆ, Μ. Ἑλληνικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια : Ἑ λ λ ά ς.
Ἐλευθερουδάκη, Ἑγκυκλοπαίδ. Λεξικόν, τόμος 5ος, Ἑ λ λ ά ς.
Ancel, Peuples et Nations des Balkans 1926.
Svijé, La péninsule balkanique 1918.
Κ. Παπαρηγοπούλου, Σλαυικαὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικίσεις (Ἱστορικαὶ πραγματεῖαι, 7 τόμ. Α' 1858).
Σ. Ζαμπέλιου, Περὶ πηγῶν νεοελληνικῆς ἐθνότητος (1857).
Κ. Σ. Σοκόλη, Αὐτοκρατορία, 1916.
Δραγούμη Ι., Ὅσοι ζωντανοί, 1911.
τοῦ *Ἰδίου*, Ὁ Ἑλληνισμὸς μου καὶ οἱ Ἕλληνες—Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς, 1926.
τοῦ *Ἰδίου*, 10 Ἄρθρα (ἐκδόσεις τοῦ «Νουμά», 1920).
Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις, 1916, 1917, 1920-21
Κλ. Παράσχου, Ἴων Δραγούμης.
Ἔρευνα γιὰ τὶς μελλοντικὰς κατευθύνσεις τῆς Φυλῆς (ἐκδόση «Γραμμάτων» Ἀλεξανδρεία) 1914.
Γ. Σκληροῦ. Τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.
Π. Γιαννοπούλου, Νέον Πνεῦμα 1906.
τοῦ *Ἰδίου*, Ἑκκλησις πρὸς τὸ Πανελλήνιον κοινόν 1907.
Νέα Γράμματα, Περικλῆς Γιαννόπουλος 1938 (τεύχη 1-3).
Χρ. Χρησιδῆ, Κίνδυνοι καὶ ἐλπίδες τοῦ Ἑλληνισμοῦ (1934).